

Насоки за родители, старатели и наставници за онлајн заштита на деца

Правна забелешка

Овој документ може повремено да се ажурира.

Можат да се наведат независни извори како релевантни. Меѓународната телекомуникациска унија (ITU, International telecommunication union) не е одговорна за содржината на надворешните извори, вклучително и надворешните веб сајтови користени во оваа публикација.

Ниту Меѓународната телекомуникациска унија, ниту било кој друг субјект во нејзино име не е одговорен за можната употреба на информациите содржани во оваа публикација.

Одрекување

Споменување и повикување на посебни земји, компании, производи, иницијативи или насоки во никој случај не значи дека тие се поддржуваат или препорачуваат од страна на Меѓународната телекомуникациска унија, авторите, или било која друга организација во која се зачленети авторите, или се преферирани во однос на други од сличен карактер кои не се спомнати.

Барањата за репродукција на извадоци од оваа публикација можат да се доставуваат на: jur@itu.int

© Меѓународна телекомуникациска унија (ITU), 2009

БЛАГОДАРНИЦИ

Овие Насоки се подготвени од страна Меѓународната телекомуникациска унија и тим на истакнати автори од водечки институции активни во ИКТ секторот кои го вложија своето време, ентузијазам и посветеност.

Меѓународната телекомуникациска унија им благодариме на сите наведени автори, кои придонесоа со своето драгоцено време и согледувања: (наведени по азбучен редослед)

- Cristina Bueti and Sandra Pandi (ITU)
- John Carr (Children's Charities' Coalition on Internet Safety)
- Ethel Quayle (University of Edinburgh, United Kingdom)
- Janice Richardson (Insafe network)
- Isabella Santa (European Network and Information Security Agency)
- Margareta Traung (European Commission Safer Internet programme)
- Nevine Tewfik (The Suzanne Mubarak Women's International Peace Movement: CyberPeace Initiative)

Авторите сакаат да им се заблагодарат на John Carr од CHIS, Sonia Billard и Christiane Agbton-Johnson од UNIDIR, и на Katerina Christaki од ENISA за нивните детални прегледи и коментари.

Меѓународната телекомуникациска унија ѝ се заблагодарува на Salma Abbasi од eWWG за нејзиното драгоцено учество во Иницијативата за детска онлајн заштита (COP).

Дополнителни информации и материјали во врска со овие предлог Насоки можат да се најдат на: <http://www.itu.int/cop/> и тие ќе бидат редовно ажурирани.

Доколку имате забелешки, или би сакале да дадете дополнителни информации, можете да контактирате со Ms. JeoungHee Kim на cop@itu.int

СОДРЖИНА

Главен преглед

Насоки за родители, старатели и наставници

Родители и старатели

Наставници

1. Вовед
2. Деца и младите онлајн
Студија: Млади Египќани и Интернетот
3. Родители, старатели и наставници
Дефинирање на родители, старатели и наставници
Што не знаат многу родители, старатели и наставници

Студија – приватноста во опасност

Онлајн ризици и ранливости во врска со користењето на Интернетот

- Социјални мрежи
- Сексуални пораки и фотографии
- Како децата ги користат новите медиуми
- Каде да се обратите за помош?
- Каков ризик постои за наставниците

Сите имаат иста улога?

Вистински пораки за вистински луѓе

Улогата на родителите и старателите

Образовни и психолошки ефекти

Онлајн социјализација или покажување

Пристап до проблематични материјали онлајн

Проблематични можности

Малтретирање

4. Насоки за родители, старатели и наставници
Родители и старатели
Наставници

5. Заклучоци

Препораки и извори за натамошно читање

Прилог 1 – Вградена заштита

Прилог 2 – Моментен јазик, дешифриран

ПРЕДГОВОР

Ја поздравувам оваа можност да ги споделам со вас првичните насоки што ги направивме со непроценливата помош од голем број заинтересирани страни.

Онлајн заштитата на децата во ерата на масовно достапниот широко појасен Интернет е критично прашање кое бара итен глобален и координиран одговор. Иако локалните, па дури и националните иницијативи имаат свое место, Интернетот не познава граници, а меѓународната соработка ќе биде клуч за нашиот успех во извојувањето на битките што не очекуваат.

Родителите, старателите и наставниците се клуч за извојување на битката против компјутерскиот криминал и сајбер заканите, а јас лично ви благодарам на вашата поддршка.

Dr Hamadoun I. Touré

Генерален секретар на Меѓународната телекомуникациска унија (ITU)

ГЛАВЕН ПРЕГЛЕД

Интернетот донесе неброени предности за децата во целиот свет, а бројот на поврзани домаќинства се зголемува секоја година. До почетокот на 2009 година, имаше над 1.5 милијарди луѓе онлајн, за разлика од помалку од 200 милиони на почетокот на 1998 година.

Иако можните предности се неспорни, Интернетот покренува некои нови и загрижувачки прашања, особено кога станува збор за децата.

Денес, младите се многу добро технички информирани. Тие се способни брзо и лесно да совладаат сложени програми на компјутерите и апликации на мобилните телефони и другите уреди, а се чини дека се способни тоа да го прават речиси интуитивно. Од друга страна, кога се работи за компјутерски програми и мобилни или други уреди, возрасните главно бараат прирачници со упатства за нешта за кои многу деца би рекле дека се прилично едноставни задачи. Сепак, она што ги тера возрасните да дебатираат за онлајн безбедноста е нивното знаење и животно искуство.

Важно е да се констатира што всушност прават децата и младите онлајн, наспроти она што возрасните мислат дека тие прават. Истражувањата покажале дека сè поголем број деца се поврзуваат на Интернет преку конзоли за игри и мобилни уреди, додека многумина возрасни дури не се ни свесни дека за таа можност.

Клучната тема е дека децата и младите имаат тенденција да пристапат на Интернет преку места за кои возрасните им кажуваат дека се безбедни, на пример дома и на училиште. Многу родители и старатели се држат за општата заблуда дека нивните деца се побезбедни доколку користат компјутер од дома, отколку надвор од дома. Ова е опасна заблуда затоа што Интернетот може да ги заведе децата и младите буквално секаде во светот, а во тој процес тие можат да бидат изложени на потенцијално опасни ризици, исто како и во реалниот свет.

Овие насоки се подготвени во рамките на Иницијативата за детска онлајн заштита (COP)¹, како дел од Агендата за глобална компјутерска безбедност², со цел да се постават темели за безбеден и сигурен компјутерски свет не само за денешната младина, туку и за идните генерации.

Насоките треба да делуваат како шематски план кој може да се прилагоди и користи согласно националните или локалните обичаи и закони. Покрај тоа, би било пожелно овие насоки да опфатат прашања кои би можеле да ги засегнат сите деца и млади до 18 години, иако секоја старосна група има различни потреби. Се разбира, секое дете е единка која заслужува индивидуална грижа.

Насоките се подготвени од страна на Меѓународната телекомуникациска унија во соработка со тим на истакнати автори од водечки институции, активни во ИКТ секторот, како што се EU Safer Internet Programme, European Network and Information Security Agency (ENISA) 3, Children's Charities' Coalition on Internet Safety, Cyberpeace Initiative and the University of Edinburgh (United Kingdom). Непроценлив придонес дадоа и одделни национални влади и компании за висока технологија кои имаат заедничка цел да го направат Интернетот подобро и побезбедно место за децата и за младите.

Меѓународната телекомуникациска унија, заедно со другите автори на овој извештај, ги повикува сите заинтересирани страни да поттикнат усвојување на политики и стратегии кои ќе ги заштитат децата во компјутерската мрежа и ќе овозможат безбеден пристап до онлајн изворите.

Ова не само што ќе доведе до градење на посеопфатно информатичко општество, туку и ќе овозможи земјите членки на Меѓународната телекомуникациска унија да излезат во пресрет на нивните обврски во заштитата и остварувањето на правата на децата, како што е предвидено со Конвенцијата на ОН за правата на децата, усвоена

¹ <http://www.itu.int/cop>

² <http://www.itu.int/osg/csd/cybersecurity/gca/>

од Генералното собрание на ОН со резолуцијата 44/25 на 20 ноември 1989 година и со Заклучоците на Светскиот самит за информатичко општество.³

НАСОКИ ЗА РОДИТЕЛИ, СТАРАТЕЛИ И НАСТАВНИЦИ

Овој дел има за цел да даде насоки за родителите, старателите и наставниците да им помогнат на децата и младите да стекнат безбедно и позитивно искуство додека се онлајн.

Родители, старатели и наставници		
	#	Клучни области за разгледување
1. Сигурност и безбедност на вашиот компјутер	а.	Чувајте го компјутерот во заедничка просторија
	б.	Инсталирајте заштитен и против вирусен софтвер
2. Правила	а.	Договорете домашни правила за користење Интернет и компјутерски уреди, со посебно внимание на прашања за приватноста, интернет страници несоодветни за возраста, малтретирање и опасност од непознати
	б.	Донесете правила за користење мобилни уреди
3. Едукација на родители, старатели и наставници	а.	Родителите, старателите и наставниците треба да се запознаат со сајтовите што ги користат нивните деца и треба да имаат правилно разбирање за тоа како го поминуваат децата времето онлајн
	б.	Родителите, старателите и наставниците треба да разберат како децата ги користат другите лични уреди како што се мобилни телефони, конзоли со игри, МП3 плеери, ПДА, итн.
4. Едукација на децата	а.	Подучете ги вашите деца за ризиците поврзани со споделување лични информации; договарање директни состаноци со лица со кои се запознале онлајн; поставување фотографии онлајн; користење видео камери, итн.
5. Комуникација	а.	Комуницирајте со вашите деца за нивните искуства

1. ПРЕДГОВОР

Светскиот самит за информатичко општество (WSIS), одржан во две фази во Женева (10-12 декември 2003 год.) и во Тунис (16-18 ноември 2005 год), заклучи силно да се посвети на „градење на сеопфатно информативно општество

³ <http://www.itu.int/wsis/outcome/booklet.pdf>

фокусирано на луѓето, каде што секој може да создава, има достап, користи и споделува информации и знаење“ (Женевска декларација за принципи, став 1).

На Светскиот самит за информатичко општество, на Меѓународната телекомуникациска унија, од страна на лидерите на меѓународната унија, а преку Акционата линија Ц5, ѝ беше доверено „градење на доверба и сигурност во користењето на ИКТ“.

Заклучоците на Светскиот самит за информатичко општество ги утврдија потребите на децата и младите и нивната заштита во компјутерската мрежа.

Заложбата од Тунис ја утврди „улогата на информатичките и комуникациските технологии (ИКТ) во заштитата на децата и во зголемувањето на развојот на децата“, како и потребата да „се засили акцијата за заштита на децата од злоупотреба и да се бранат нивните права во контекст на ИКТ“.

Обично се претпоставува⁴ дека главно знаеме каде се наоѓаат нашите деца секој ден, со кого се и што прават.

Но, во дигиталниот свет, честопати се сведуваме на улогата на набљудувач, а многумина од нас се шокирани од случај на „дигитална повреда“.

Децата, дури и оние најмалите, многу подобро ја разбираат денешната технологија од наставниците или родителите.

Децата го живеат сајбер светот, а технологијата е вплетена во сите аспекти на нивните животи.

Таа го обликува нивното пријателство, образование и нивното сфаќање за светот и луѓето околу нив. Во исто време, ние како возрасни брземе да смислиме какви правила да поставиме и како да ги спроведеме.

Проблемот е во тоа што оваа тематика не е опфатена во родителскиот прирачник; тоа поглавје сè уште не е напишано, а општеството нема време да постави стандарди.

Законски е пропишана возраста за конзумирање алкохол и за добивање возачка дозвола, но нема издржана, конвенционална мудрост за возраста на која децата можат безбедно да одат сами онлајн или да испратат порака на пријател преку нивниот мобилен телефон, или пак за тоа каква треба да биде улогата на родителите во надгледувањето на ранливите и честопати наивни деца за време на нивните онлајн активности.

Постои загрижувачки јаз помеѓу она што мислат родителите дека нивните деца знаат и она што навистина го знаат децата.

92% од родителите велат дека поставиле правила за онлајн активноста на нивните деца, додека 34% од децата велат дека нивните родители не поставиле такви правила.

Со овие примери се сретнуваме во земјите ширум светот:

⁴ <http://www.parenting.com/article/Mom/Relationships/How-to-Spy-on-Your-Child-Online>

Во Франција, 72% од децата сурфаат самостојно. Иако 85% од родителите знаат за софтвер за родителска контрола, само 30% од нив го инсталирале.

Во Кореја, 90% од домовите се поврзани на евтин, брз широкопојасен интернет, а околу 30% Корејци под 18 годишна возраст имаат ризик од зависност од Интернет, поради тоа што поминуваат два или повеќе часови дневно онлајн.

Во Обединетото Кралство, 57% деца и млади на возраст од 9 - 19 години велат дека гледале порнографија онлајн, 46% се изјасниле дека проследиле информација каква што не требало, додека 33% велат дека биле малтретирани онлајн.

Во Кина, 44% од децата изјавиле дека непознати им пристапиле онлајн, а 41% разговарале онлајн со некој непознат за секс или за нешто што ги натерало да се чувствуваат непријатно.

За да се одговори на овие сè поголеми предизвици, Меѓународната телекомуникациска унија, заедно со другите заинтересирани страни, ја покренала Иницијативата за детска онлајн заштита (COP)⁵ во ноември 2008 година.

Иницијативата за детска онлајн заштита е подготвена од страна на Меѓународната телекомуникациска унија како дел од Глобалната агенда за компјутерска безбедност (GCA)⁶, а воспоставена е и меѓународна мрежа за соработка за дејствување и унапредување на онлајн заштитата на деца и млади ширум светот, со донесување насоки за безбедно онлајн однесување во соработка со други агенции и партнери на ОН.

Клучни цели на иницијативата за детска онлајн заштита се:

- Да се утврдат главните опасности и ранливоста на децата и младите во сајбер просторот;
- Да се креира свест за опасностите и проблемите што произлегуваат од повеќекратните извори,
- Да се оспособат практични алатки што ќе им помогнат на владите, организациите и обучувачите да ја намалат опасноста;
- Да се разменува знаењето и искуството при олеснување на интернационалното стратешко партнерство за дефинирање и имплементирање на конкретни иницијативи.
- Овие насоки се изготвени во рамките на Иницијативата за детската онлајн заштита (COP) на Меѓународната телекомуникациска унија, со цел да се обезбеди информација, совет и препораки за родителите, старателите и наставниците за онлајн заштита на децата.

⁵ www.itu.int/cop

⁶ www.itu.int/osg/csd/gca

2. ДЕЦАТА И МЛАДИТЕ ОНЛАЈН

Последниве години, Интернетот продолжи драматично да се менува. Услугите, како блогите, Википедијата, Мај Спејс, Ју Тјуб, и онлајн игрите, ја зголемија интернет поврзаноста, охрабрувајќи ги социјалните мрежи и овозможувајќи им на сурферите да креираат сопствена содржина. Последниве две години, бројот на новите блогови продолжи да се удвојува на секои пет месеци; користењето на социјалните мрежи како Бебо, Фејсбук, Хабо и Твитер се мултиплицира од година во година, а во последниве три години комуникацијата меѓу веб корисниците стана најголем извор на интернет сообраќај. Децата и младите се активни корисници и полни со ентузијазам за користење на ИКТ за комуникација и споделување лични информации. Ова дозволува комуникација меѓу младите луѓе рушејќи ги националните, верските и културните граници. На пример, табелата која следи го опишува типот на онлајн искуство кое децата најчесто го доживуваат кога се приклучуваат во виртуелниот свет.

Вид на корисник	Се интересира за	Се чини дека е	Особености
Истражувач - испитувач	Следење на прашање, решавање мистерија, патување, да биде „надвор“	Деца од поголема доверба, без старосна граница или пол	Истражува детали, љубопитно и комуникативно, имагинативна окупираност со мистерији
Само - означувачи	Самите се презентираат во светот	Обата пола, можно постари деца	Момчињата и девојчињата сакаат да го „остават сопствен белег“ на нивниот аватар, веројатно со сопственото лице; постарите девојчиња сакаат да ги облечат и нашминкаат нивните аватари. И момчињата и девојчињата сакаат самите да се изразат преку креирање на дом или „база“
Социјални	Рангирање,	И помладите и	Компетитивни;

кариеристи	социјална позиција во опкружувањето	постарите деца ; понекогаш на полова основа (момчињата нешто повеќе од девојчињата)	загрижени за рангирањето, применуваат рангирање врз другите
Борци	Смрт и деструкција, насилство и надмоќ	Машки, претежно повозрасни	Децата покажуваат фрустрација при неможност самите да се изразат; нудат можности за „победа“ и “пораз на опонентите“ со што ја намалуваат фрустрацијата
Собирач - потрошувач	Акумулира сè што е од забележлива вредност во рамките на системот	Постари момчиња и девојчиња	Собира страници и монети, бара продавници, можности за давање подароци, економичност и место за складирање на сопственоста
Корисници на моќ	Секому дава предност за знаење и искуство	Експерт во игри, географија на околината, системите	Поминува неколку часа на играње и истражување на играта, со длабок интерес за тоа како играта функционира
Градители на животен систем	Создаваат нови почви, нови елементи во животната средина, ја населува човековата околина	Млади деца (замислени светови без правила) и повозрасни деца (замислени светови со закони и системи – куќи, училишта, продавници, транспорт,	Децата покажуваат фрустрација кога немаат начин како самите да се изразат; се бараат системи (или тие недостасуваат) за владеење со животната средина.

		економија)	
Одгледувачи	Се грижат за нивните аватари и миленици	Помлади момчиња и девојчиња и повозрасни девојчиња	Децата сакаат да се сретнат и да играат со другите, да ги научат нивните аватари на вештини како што се пливањето, и да имаат место каде нивниот аватар да спие. Бараат виртуелни миленици.

Интернетот е неутрална алатка за ширење податоци кои можат да се искористат за лоши или добри намери.

Од друга страна, на пример, Интернетот има бескраен потенцијал како извор за едукација на луѓето на сите возрасни нивоа и капацитети.

Интернетот може да биде употребен како онлајн стапица за злоупотреба на луѓе за криминални цели, а за жал децата се најчесто меѓу оние кои се најранливи во такви стапици.

Значајно е да се запомни дека Интернетот не единствено средство за комуникација кое може потенцијално негативно да влијае врз благосостојбата на децата.

Последниве неколку години, употребата на мобилните телефони од страна на младата популација драматично е зголемена, а децата ги користат за пристап до Интернет насекаде.

Ова ја зголемува можноста за нивно изложување на директна опасност, бидејќи се без контрола од страна на возрасните.

Па така на пример во Кореја, просечната возраст на деца кои за прв пат добиваат мобилен телефон изнесува осум години.

Многу е важно да се запомни дека од неодамна мобилните телефони еволуираа.

Тие можат да се користат за видео пораки, забавни услуги (симнување на игри, музика и видео) како и пристап до Интернетот и локалните сервиси.

Потенцијалните ризици за децата со пристапот на Интернет преку мобилните апарати или други уреди се слични на оние каде што Интернетот е достапен преку жична конекција.

Големата разлика за пристапот до Интернет преку мобилен телефон или лаптоп, споредено со традиционалниот пристап преку домашниот компјутер е самата природа на таквите уреди.

Онаму каде уредите се првенствено употребувани од тинејџерите, типично е родителите да немаат директна контрола на ист начин како врз домашниот компјутер.

Родителите би требало да разговараат со своите деца во однос на користењето на уредите и да се уверат дека имаат контрола врз уредите на нивните деца при чинот на купување, или при нивното првично користење.

Студија: Младите во Египет и Интернетот

Египетската група младинци, избрани како Интернет сигурносна група (Нет-Аман) ја сочинуваат 11 членови на возраст од 18 до 28 години и се интегрален дел на една поширока сајбер иницијатива формирана од Сузана Мубара, како Меѓународното женско мировно движење, поддржано од широк спектар на партнери.

Името на фокусната група е Нет-Аман (што значи „интернет безбедност“ на арапски) беше избрано од страна на сите млади членови.

Мандатот на групата е да ја зголеми свеста за интернет сигурноста и големиот потенцијал на ИКТ со цел да им овозможи на децата и младите шанса самите да ја идентификуваат штетната содржина и да решат да се справат со неа на најдобар можен начин преку приод на учество.

Почетната обука на Нет-Аман продуцираше прашалник кој членовите го користеа за да извршат „снимање“ на интересите на децата и младите, како и на тоа што тие очекуваат од користењето на Интернетот во Египет.

Секој ученик или студент, во март 2008 требаше да поднесе извештај за резултатите од истражувањето. Извештајот опфаќаше ученици од различни групи на возраст од 8 до 22 години.

Ваквиот преглед помогна на Нет-Аман да осознае што мислат младите за Интернетот и нивната безбедност.

Со проектот насловен „Младите од Египет и Интернетот“ беа опфатени околу приближно 800 млади Египќани.

Испитаните деца и младинци открија дека:

- Додека користат Интернет не се надгледувани од возрасните
- Што се однесува до предизвиците и ризиците од Интернетот во Египет, тие наведоа: дека на Интернетот во Египет се нудат несоодветни содржини и големи онлајн ризици, потоа вируси, насилнички содржини, препишани домашни задачи (плагијати), додека како најнов ризик го издвоиле сајбер малтретирањето.
- Најшокантен резултат од истражувањето беше податокот дека најголемиот дел од младите на Интернет пласираат лични информации, целосно име и презиме, возраст, фотографија, информации за образование, телефонски броеви, без да размислуваат за последиците.

Согласно резултатите од истражувањето и согласно мандатот на Египетската група фокусирана за безбедност на Интернет (Нет-Аман), младите членови ќе продолжат да придонесуваат и вложуваат напори, што ќе доведе до подобрувањето на свесноста на детето во однос на проблемите за онлајн заштита на младите во таа земја. За

дополнителни информации ве молиме посетете ја адресата на <http://www.smwipm.cyberpeace-initiative.org>.

3. РОДИТЕЛИ, СТАРАТЕЛИ И ВОСПИТУВАЧИ

Дефинирање на родителите, старателите и наставниот кадар

Неколку интернет страници ги третираат родителите на генерички начин (како „родителска страница“ која се однесува на „родителска контрола“), па затоа корисно би било да се дефинираат луѓето кои би требале да го овозможат безбедното користење Интернет, а со тоа да ја дадат нивната согласност за пристап до специфичните интернет сајтови.

Во овој документ терминот „родители“ ќе се однесува на природните мајка и/или татко на детето или лицето на кого му е доделено старателство.

Постојат безброј примери во светот каде луѓе кои иако не се биолошки родители се грижат за децата.

Тие често се нарекувани старатели или негуватели, а значајно е да се препознае улогата која тие можат да ја одиграат додека децата се во нивна директна надлежност.

Воспитувач е лице кое систематски работи на подобрување на сфаќањето на темата од страна на друго лице.

Улогата на воспитувачот ги опфаќа лицата кои предаваат во училиштата, како и неформалните воспитувачи, како на пример оние што работат на социјалната мрежа кои обезбедуваат точни информации на мрежата, или пак држат курсеви во заедницата или училиштето, со што овозможуваат децата да останат безбедни.

Работата на воспитувачите ќе варира во контекстот во кој работат, како и старосната група на децата (или возрасните) кои бараат обука.

Сите кои се во контакт со деца или млади – родители, наставници, социјални работници, библиотечни сервиси, службеници за семејна поддршка, младински лидери и поширокото семејство, вклучувајќи ги и дедовците и бабите. Значајно е да се нагласи дека децата за кои се грижат социјалните служби се посебно ранлива група и како такви, бараат посебно внимание.

Исто така, она за кое исто така треба да се говори е улогата на директното менторство – затоа што овие индивидуи ќе бидат обучувачи во вистинска смисла на зборот.

ШТО НЕ ЗНААТ ГОЛЕМ БРОЈ РОДИТЕЛИ, СТАРАТЕЛИ И ВОСПИТУВАЧИ?

Најновите анализи што ги направи ЕНИСА открија дека најголем број родители и старатели не се свесни за деталите кои се однесуваат на онлајн искуството на децата, како и на ризиците и ранливоста поврзана со различни видови онлајн активности.

Децата можат да бидат на онлајн со помош на платформи и помагала како што се:

1. Персоналните компјутери
2. Мобилни телефони
3. Лични дигитални уреди

Во зависност од видот на платформата која се применува, како и одликите со кои располага, секое искуство на единката ќе биде различно. На пример:

Особеност	Опис
Градење профили	Внесување информации за личноста
Интеракција со другите	Се споделуваат информации и идеи со останатите корисници преку „чет“, блогови, инстант пораки, форуми за разговор преку ВОИП функциите на интернет протоколот
Креирање аватар	Се одбира графичка слика за самопретставување и формирање идентитет на Интернет страницата
Играње игри	Ги предизвикува умовите и обезбедува активност за онлајн учество.
Одговарање на квизови	Предизвиците како на пример тренирање на мозокот генерално со награда за некаков вид учество. Исто така, овозможува натпревар меѓу пријатели или групи пријатели во форма на „управни одбори“
Изработка на цртежи, анимација	Се нарекува и „содржина произлезена од корисник“, а многу деца уживаат во креирањето на сопствена содржина што ја споделуваат во нивната средина; во текот на соработката со други лица во виртуелната заедница, тие креативно напредуваат.
Креирање содржини кои варираат од музика и игра до видео	Само - издавањето е отворено кон сите возрасти и може да биде одличен креативен излез
Купување производи	Некои сервиси можат да овозможат на корисниците да купуваат производи или услуги со употреба на вистински пари
Симнување фотографии или каква било друга информација	Некои услуги можат да овозможат на децата да симнуваат фотографии и информации. Некои ќе ги прочистат заради лична или пак друга несоодветна содржина.
Симнување музика	Некои услуги можат да дозволат на децата симнување музика
Види ја рекламата за производи/ислуги	Интернет страниците многу често се поддржани со реклами

Младите стануваат зависници од Интернет поради повеќе причини меѓу кои и:

1. Интеракција со пријателите во нова средина, споделување заеднички интереси со останатите во реално време

2. Креирање или приклучување кон заедници или интересни групи, на пример за музика, фудбал и слично, споделување размислување и информации за областите од интерес преку блогот, инстант порака и други алатки.
3. Среќавање нови луѓе и склопување нови пријателства;
4. Креирање и споделување оригинална и сопствена содржина како фотографии и видеа, со цел проширување на можностите за себеизразување;
5. Креирање, објавување и размена на музика;
6. Играње игри;
7. Формирање сопствен простор, дури и кога родителите или старателите се присутни;
8. Експериментирање со идентитетот, нови социјални простори и граници.

Дури и кога искуството на корисникот е поинакво и поголемо при користење на некоја интернет страница преку мобилен телефон или личен дигитален уред, отколку преку компјутер, ризиците и опасностите за ранливост во однос на примената се исти, без оглед на платформите.

Едно клучно прашање е тоа што децата и младите сакаат да користат интернет на места за кои им велат дека се сигурни, т.е. домот и училиштето. Родителите и старателите имаат слични погрешни концепции, честопати велејќи дека претпочитаат нивните деца да се дома и да користат компјутер отколку да се надвор од домот и да не знаат каде им се децата. Се разбира, Интернетот може да ги однесе децата и младите насекаде, а тие можат да бидат изложени на ризици на ист начин како во реалноста.

Пример за проучување: ЗАГРОЗЕНА ПРИВАТНОСТ

Многу корисници не се свесни за тоа колку многу лични информации пласирале и колку од нив се регистрирани.

- Таквите методи вклучуваат:
- Заборавање да се кликне на приватните информации, и
- Давање повеќе информации од бараното.

Меѓутоа, на децата и младите, ова остава ранлив (или можеби) несоодветен контакт преку следење (набљудување) од страна на возрасните. Децата исто така на наивен начин можат да дадат информации за себе преку:

- Пополнување формулар (на пример за натпревар и регистрација)
- „Постирање“ лични профил
- Градење интернет страница

Во текот и начинот на дискусиите околу ризиците со кои можат да соочат онлајн, важно е родителите да не го преувеличуваат ризикот или пак ненамерно да ги заплашат децата.

Една од важните работи која треба да се земени во вид е фактот колку наивно децата можат да ги соопштат информациите и колку лесно информацијата за нив може да биде пронајдена од туѓинци.

Децата треба да знаат дека постојат многу бази на податоци преку кои може да се добијат информации за нивната дреса, телефонски број и електронска адреса.

Децата и младите треба да бидат охрабрани постојано да ја користат приватноста додека се онлајн и навреме да ги известат возрасните во случај да им бидат барани лични податоци или пак имаат чувство на непријатност при онлајн комуникацијата.

Подолу е прикажана лажен разговор за која правните застапници сметаат дека е реален пример за онлајн разговор. Замислете предатор - педофил кој седи и фаќа белешки за некое дете, а подоцна истите ќе ги искористи да го намами. Дали вашето дете ќе падне во оваа стапица? За жал, некои деца ќе паднат.

Детето: Јас ја мразам мајка ми. Знам дека за разводот на моите родители вината ја сноси таа.

Предаторот: И јас знам. И моите родители се разведени.

Детето: Ние исто така немаме пари повеќе. Секојпат кога ми е нешто потребно, таа ја кажува истата работа: „Ние не можеме да си го допуштиме тоа“. Кога моите родители беа заедно, јас можев да имам сè. Сега не можам.

Предаторот: И јас исто така. Јас тоа го мразам.

Детето: Шест месеци ја чекам новата компјутерска игра да се појави. Мајка ми вети дека ќе ми ја купи кога ќе се појави на пазарот. Таа вети. Сега се појави. Може ли да ја купам? Не. „Ние немаме доволно пари“! Ја мразам мајка ми.

Предаторот: О, жал ми е! Не е проблем. Јас имам посебен вујко кој постојано сешто ми купува. Тој навистина е „кул“.

Детето: Ти си тооооолку среќен. Би сакал да имам таков вујко.

Предаторот: Еј! Имам идеја! Ќе го прашам мојот вујко дали ќе купи една и за тебе... Ти реков, тој навистина е „кул“. Се обложувам дека тој ќе рече „во ред“.

Детето: Навистина? Благодарам!

Предаторот: БРБ (сајбер израз за „веднаш се враќам назад“)... еве одам да му се јавам.

Предаторот: Ајде погоди? Тој рече во ред. Тој ќе ти ја купи играта!

Детето: Уау, навистина? Благодарам. Не можам да верувам!!!

Предаторот: Каде живееш?

Детето: Живеам во Њу Џерси. А ти?

Предаторот: Јас живеам во Њујорк. И мојот вујко исто така. Њу Џерси не е далеку.

Детето: Супер.

Предаторот: Дали има некаков трговски центар во твојата близина? Би можеле таму да се најдеме.

Детето: О.К. Јас живеам во близината на ЦСП центарот.

Предаторот: Сум чул за него. Нема проблем. Што мислиш за во сабота?

Детето: Кул.

Предаторот: Можеме да одиме и во Мек Доналдс, ако сакаш. Можеме да се најдеме таму на пладне.

Детето: Во ред. Каде?

Предаторот: Пред продавницата за компјутерски игри. О, вујко ми се вика Џорџ. Тој навистина е кул.

Детето: Супер...благодарам, Навистина го ценам ова. Ти си толку среќен што имаш богат и кул вујко.

Се приближува саботата, детето оди во трговскиот центар и се среќава со еден возрасен човек пред продавницата за компјутерски игри. Тој се претставува како „вујко Џорџ“ и објаснува дека неговиот внук е во Мек Доналдс и веќе ги чека нив.

На детето му е нелагодно, но вујкото влегува во продавницата и купува игра од 100 долари. Излегува оттаму и му ја подарува на дете кое во истиот момент е воодушевено.

Во овој случај не може да се употреби предупредувањето „непознат - криминалец“. Тука не станува збор за непознат – тоа е „вујко Џорџ“, а ако беше потребен каков било доказ, тоа е компјутерската игра. Детето, за да се сретне со пријателот во Мек Доналдс, влегува во возилото на вујко Џорџ, без да се двоуми. Она што следи, објавено е во вестите во 18 часот.

Ова е одвратно. Ни се лоши во стомакот, но тоа и се случува. Не многу често, но доволно, за да бидете предупредени. Неколку стотици сајбер-предатори се приведуваат и апсат секоја година. Дури и еднаш вакво нешто да се случи е премногу, ако е во прашање вашето дете. Знаејќи на кој начин оперираат, како и трговските трикови, ќе ви помогнат вам да го подучите вашето дете како да избегна да постане жртва.

Извор:http://www.wirekids.org/parents/parry_guide.html

Онлајн ризици и ранливост поврзани со користењето Интернет

Изложеноста на нелегална и штетна содржина, како што се порнографијата, коцкањето и друго, се неадекватни содржини за децата исто како и контактите со другите корисници. Во најголем број случаи операторите на овие интернет страници не преземаат ефикасни мерки да го забранат пристапот на деца до нивните веб страници.

Создавање, примање, ширење на нелегална и штетна содржина

Претставување како некој друг, честопати некое друго дете е дел од смислен обид за навреда, шиканирање или заплашување.

Непожелен контакт, посебно со возрасни измамници кои лажно се претставуваат како деца.

Откривање лични податоци што доведува до ризик за физичко нанесување штета.

Незаконски обиди за претставување на интернет корисниците првенствено за финансиска добивка. Во некои случаи ова може да доведе до крадење на идентитетот, иако претежно е поврзано со обидите за измамува на возрасни.

Физичка повреда поради склопување пријателства во реалниот живот со луѓе решени да наштетат, со можност за физичка или сексуална злоупотреба.

Таргетирање преку несакани електронски пошти и огласи од компании кои користат интернет страници за промовирање производи за одредена возраст или интерес.

Прекумерно користење штетни социјални и/или надворешни активности важни за здравјето, градење доверба, општествен развој и општа добра состојба.

Малтретирање и силециство

Самоповредување, деструктивни и насилни однесувања како што се „снимки со малтретирање“.

Задолжително или прекумерно користење Интернет или онлајн игри.

Изложување на расизам и други дискриминаторски говори и прикази.

Клевета и нарушување на угледот.

Кршење на сопствените права или правата на другите преку плагијат и поставување на содржини (особено фотографии) без дозвола. Преземање или поставување неприкладни фотографии без дозвола се покажа како штетно за други.

Повреда на авторски права, како на пример „симнување“ музика, филмови или ТВ програми за кои треба да се плати.

Потпирање на или користење неточни и нецелосни информации кои можат да се најдат онлајн, или на информации од непознати и несигурни извори.

Неовластено користење кредитни картички: кредитните картички на родителите или на другите лица можат да се користат за плаќање членарини, други услуги или за купување.

Неточно претставување на возраста на личноста: било да се работи за дете кое се претставува дека е постаро, за да добие пристап до сајтови недостапни за неговата возраст, или за постаро лице од истите причини.

Користење електронска пошта на родителите без согласност: кога се бара согласност од родителот за активирање на профил на виртуелни интернет страници за деца, децата можат да го злоупотребат пристапот до профилите на нивните родители. Родителите можат да имаат потешкотии да избришат веќе активирани профили на некои услуги.

Несакано огласување: некои компании испраќаат несакани електронски пораки на децата преку виртуелни интернет страници заради продажба на производи. Тука се поставува прашањето за согласност на корисникот и како таа да се добие. Не постои соодветна легислатива во оваа област и е многу тешко да се утврди кога децата се способни да ги разберат протоколот на податоци. Секако, начинот како да се применат овие прописи на Интернет веќе претставува голема загриженост, а пристапот преку мобилни телефони дополнително го нагласува проблемот.

Особена и најголема загриженост за наставниците, кои честопати се чувствуваат недоволно опремени да се справат со тоа, е следното:

Социјалните мрежи – начинот на кој децата и младите ги живеат нивните животи и користењето на социјалните простори е многу поинаков од она со што многумина наставници се запознаени. Многумина не можат да разберат зошто е толку важно да се има толку многу „пријатели“ на списокот со контакти, но бројот на пријатели се сфаќа како мерило за популарноста на помладите корисници.

Испраќање еротски пораки – релативно нов феномен каде децата и младите се изложуваат на ризик со поставување онлајн сексуално провокативни слики за себе, или со нивно испраќање на пријатели преку мобилните технологии.

Како децата ги користат новите медиуми – спротивно од она што мислиме ние. Постои добро и достапно истражување (во одделни земји) кое може да помогне во оваа работа. (Исто така, погледнете ЕУ Онлајн заради преглед на некои проблеми во ЕУ, ризици итн., на www.eukidsonline.net).

Каде да се побара помош?

Многу земји имаат линии за помош на кои децата и младите можат да пријават проблем. Тие нашироко се објавуваат и во разни земји имаат разни приоди во ширењето на оваа порака. Важно е децата и младите да сфатат дека никогаш не е премногу доцна да пријават некој проблем и дека со тоа можат да помогнат и на други.

Како можат наставниците да бидат на ризик од малтретирање (на пр. деца и млади кои креираат интернет страници со омраза кон своите учители или други). Наставниците треба да чувствуваат доверба дека можат безбедно да ја користат технологијата. Многумина наставници се чувствуваат недоволно опремени да се справат со некои од овие проблеми и не се сигурни во тоа како всушност да отстранат материјал од сајтовите, итн. Оваа интернет страница дава одлични насоки за тоа и за други поврзани теми. www.teachtoday.eu

Важно е да се нагласи (како што е спомнато погоре) дека иако некои наставници не се технички доволно вешти при користењето на технологиите, како што се децата и младите, тие се добро опремени со животни вештини и искуство за да можат да дадат совет, насока и поддршка. Тоа треба постојано да им се повторува на наставниците кога се одржува обука за прашања од областа на електронската безбедност.

Студијата ОРТЕМ7 покажува дека ризиците идентификувани од самите деца се чини повеќе се однесуваат на Интернетот, отколку на мобилните телефони, и опфаќаат:

⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/eurobarometer/qualitative_study_2008/summary_report_en.pdf

Ризици за компјутерот (како што се вируси и упади)

Несакано појавување на слики, или погрешни пристапи до несакани веб сајтови кои прикажуваат насилство или порнографија. (Постарите деца се склони да го минимизираат влијанието на случајното изложување).

Осуди и измама

Сексуално ориентирани напади од злонамерни возрасни.

Иако децата признаваат дека понекогаш си дозволуваат да се впуштат во ризично однесување, тие не покажуваат голема вознемиреност околу ризиците и повеќе сакаат да се обидат да ги решат проблемите сами или во рамките на својата група врстници. Ова покажува дека тие им се обраќаат на своите родители или на други возрасни само во случаи на потенцијално „драматични“ проблеми. Овој проблем е особено присутен кај постарите момчиња кои поверојатно би го употребиле копчето за загриженост⁸ (како што е направено од Виртуелната глобална оперативна група). Сепак, не е таков случајот со сите деца. Можеме да забележиме дека децата кои се свесни за ризиците ги „контролираат“ своите активности, но честопати не го делат мислењето за новите технологии кое подразбира дека возрасните треба да бидат појдовна точка за осудување и контролирање на однесувањето на младите луѓе⁹. Треба да бидеме претпазливи кога правиме проста разлика меѓу офлајн и онлајн световите, бидејќи тоа повеќе одразува како нашите секојдневни животи стануваат се поповрзани со онлајн технологиите. За многу деца тоа значи претпазливо преговарање меѓу можностите кои ги нуди технологијата (како што се истражување на нивниот идентитет, воспоставување блиски односи и зголемена дружељубивост) и ризиците (во однос на приватноста, недоразбирањата и навредливите искуства) што ги овозможува комуникацијата преку Интернетот.¹⁰

Иста улога за сите?

Важно е да се запомни дека за децата и младите, наставниците и родителите се тие кои им даваат примарна помош во учењето.¹¹

Извештајот Бајрон на Обединетото Кралство¹² потврдува дека политиките за заштита на децата треба да вклучат кампања за зголемување на свеста која ќе

⁸ <http://www.virtualglobaltaskforce.com/>

⁹ Quayle, E., Löff, L. & Palmer, T. (2008), Child Pornography and Sexual Exploitation Of Children Online. Bangkok: ECPAT International.

¹⁰ Livingstone, S. Taking risky opportunities in youthful content creation: teenager's use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media and Society*, 10 (3), 2008, 393-411.

¹¹ Livingstone, S., Bober, M. UK Children Go Online, Final report of key project findings, April 2005

¹² Byron, T. (2008) Safer Children in a Digital World.

помогне во учењето на возрасните (родителите, наставниците и старателите) кои можеби не се запознаени со технологијата, како и во јакнењето на децата во смисла на поттикнување на размислување за безбедноста и за преземање на помал ризик.

Вистинска порака за вистинските луѓе

Главната цел на ваквата кампања е да се смени однесувањето, вклучувајќи и поттикнување на побезбедно онлајн однесување на децата, поттикнување на ефикасно онлајн надгледување од страна на родителите и охрабрување на други лица кои имаат интеракција со деца (членови на поширокото семејство, наставници, итн.) да ги подучуваат децата како да бидат безбедни онлајн.

Безбедноста на децата на Интернет не треба да се гледа како изолирано прашање, туку како едно од многуте слични прашања во бројни иницијативи во врска со децата, нивната безбедност и Интернетот.

Каква улога можат да имаат родителите и старателите

За да обезбедат сигурна и одговорна употреба на интернет страниците за децата, родителите и старателите можат:

1. Да разговараат со нивните деца за тоа што прават и со кого комуницираат кога го користат својот компјутер или личен уред, како што е мобилниот телефон или конзоли со игри. Отворањето и одржувањето на таков дијалог е од суштинско значење за зачувувањето на безбедноста на нивните деца.
2. Да ги читаат условите за користење заедно со нивните деца пред тие да влезат на интернет страницата, заеднички да дискутираат за безбедноста и претпазливоста, да постават основни правила на користењето и контрола за да се обезбедат дека се почитуваат правилата.
3. Да ги обучат младите корисници за одговорно користење на технологијата воопшто, да ги поттикнат да ги слушаат нивните инстинкти и да го користат нивниот здрав разум.
4. Да проверуваат дали сајтот користи технички решенија како што се:
 - Филтри и родителски контроли.
 - Одржуваат историја на корисникот.

- Модерација, доколку е така дали таа се врши од страна на човечки фактор или со автоматски средства, на пр. користење филтри за текстови кои препознаваат специфични зборови и УРЛ? Дали интернет страницата користи комбинација од човечка интервенција и технички алатки? „Човечките модератори“ се применуваат за обезбедување соодветна околина. „Активните модератори“ често се опишани како карактери или учесници во виртуелниот свет, или во контекст на игрите, можат да дејствуваат како домаќини во игра, во секој случај тие се видливи за сите корисници. Обично модераторите во игрите ќе интервенираат само кога ќе се случат тешки ситуации, но во некои игри тие ќе им помогнат на корисниците кои се „загубиле“ или им е потребна помош. „Немите модератори“ обично стојат во позадината и го блокираат агресивниот материјал, реагирајќи на сомнително однесување, предупредувајќи ги корисниците и вршејќи други контролни активности.
- Доколку интернет страницата дозволува поставување фотографии или видеа, дали таа активно ги модерира или само ги прегледува сликите по приемот на пријава?
- Пријавување и блокирање на функционалноста: обично постојат алатки кои пријавуваат несоодветно поставување, конверзации и активности, како што се „обележување“ и „копчиња за пријавување“. Виртуелниот свет треба исто така да покаже јасна политика за тоа како да се пријави непримерно однесување и кому. Децата треба да научат како да пријават инциденти или несакани контакти и како да ги блокираат несаканите контакти, да користат алатки за заштита на приватноста и да ги снимаат онлајн конверзациите.
- Рангирање: родителите треба да бидат свесни за симболите за рангирање и нивната употреба како важна алатка за заштита на младите корисници од непогодни услуги и содржини.
- Верификација на возраста: доколку интернет страницата бара користење верификација на возраста, колку се цврсти нејзините системи? Дали има во продажба сигурен систем за верификација на возраста што се користи за потврдување на возраста на некое лице?

5. Бидете вклучени во онлајн активностите на младите корисници. Неопходно е да се подвлече важната улога на родителите и старателите која тие ја имаат во врска со интернет страниците, бидејќи нивната вклученост има силен ефект врз искуството на нивните деца и поттикнува позитивно однесување.
6. Останете присебни и не избрзувајте со заклучоци кога ќе слушнете или видите нешто што ве загрижува во врска со однесувањето на вашите деца или однесувањето на некои од нивните онлајн пријатели. Некои интернет страници се социјални линии за некои млади луѓе. Ако вашите деца се плашат дека вие едноставно ќе ги исклучите од нивните социјални линии, тоа може да ја зголеми нивната одбивност да ги споделуваат со вас нивните проблеми и грижи.
7. Бидете свесни дека вашето дете може да се однесува сосема поинакво онлајн отколку офлајн, лице в лице со вас. Не е невообичаено некои луѓе да се поагресивни онлајн, каде што мислат дека никој нема да ги повика на одговорност. Користете ги извештаите за несоодветно однесување на вашето дете како можност да разговарате за несоодветниот тон на онлајн комуникација.
8. Научете ја онлајн културата за да можете да ја оцените автентичноста на типичните оправдувања на младите кога се соочени со одговорност за нивното онлајн однесување, како што е „некој ми го украде онлајн профилот“. Тоа ретко се случува кога се работи за пораки и логови за разговори кои ги кршат правилата на виртуелниот свет. Тоа може да се случи, но во исклучителни ситуации.
9. Учете ги вашите деца да не ги споделуваат лозинките со нивните пријатели или браќа и сестри. Тоа е еден од најголемите проблеми со кои се соочуваат интернет страниците кога се работи за млади луѓе. На пример, најдобар другар на братот или сестрата може да ги украде виртуелните податоци кои вашето дете со труд ги собрало.
10. Користете ја контакт секцијата на интернет страницата за да ги споделите вашите грижи и прашања. Нивна работа е да ви обезбедат да се чувствувате удобно на сајтот.
11. Немојте да претпоставувате дека сите на Интернет го таргетираат вашето дете. Статистиката покажува дека офлајн проблемите со педофили се далеку

побројни од онлајн инцидентите. Општо земено, сајтовите за деца можат да бидат безбедни и можат да овозможат прекрасно, креативно социјално и образовно искуство за вашето дете, но само доколку вие сте вклучени и свесни за тоа.

Улогата на наставниците

Многу е важно наставниците да не прават претпоставки за тоа што можат или не можат децата и младите да знаат околу електронската безбедност. Постојат многу погрешни сфаќања за Интернетот и за тоа што е а што не е пригодно. На пример, многу тинејџери си ги разменуваат лозинките и тоа честопати се сфаќа како знак на вистинско пријателство.

Една од важните улоги на наставниците е да ги учат децата и младите за важноста на лозинките, како да ги чуваат безбедно и како да креираат силни лозинки.

Исто така, кога се работи за прашања за авторски права, многу возрасни се ужасени поради очигледниот недостиг на грижа кај помладите корисници кога незаконски „симнуваат“ музика и видео снимки. Истражувањето¹³ покажува дека покрај тоа што не се грижат за авторските права, децата и младите во огромна мера имаат недостиг од знаења во врска со прашања за законитост и почитување на авторски права на онлајн содржини. Од друга страна, јасна е улогата што ја имаат наставниците кои треба да им го објаснат тоа на учениците.

Училиштата имаат можност да го трансформираат образованието и да помогнат на учениците да ги исполнат своите потенцијали и да ги подигнат стандардите на ИКТ. Сепак, исто така е важно децата да научат како да бидат безбедни кога ги користат новите технологии, особено технологиите за соработка на Веб 2.0, како што се интернет социјалните мрежи, кои стануваат битен аспект на продуктивно и креативно социјално учење. Наставниците можат да им помогнат на децата паметно и безбедно да ја користат технологијата¹⁴ преку:

1. Обезбедување училиштето да има пакет силни политики и практики, со редовно преиспитување и оценување на нивната ефикасност.

¹³ Berkman Center –John Palfrey and Urs Gasser - 2008

¹⁴ BECTA. Safeguarding Children Online. 2009.

2. Обезбедување секој да биде свесен за прифатлива употреба на политиката. Важно е да се има прифатлива употреба на политиката која треба да е соодветна на возраста.
3. Проверка дали училишната политика против малтретирање го опфаќа и малтретирањето преку Интернет и мобилни телефони или други апарати и дали постојат ефикасни санкции за кршење на таа политика.
4. Назначување координатор за електронска безбедност.
5. Проверка дали училишната мрежа е безбедна и сигурна.
6. Користење акредитиран Интернет сервис провајдер.
7. Користење филтри и други контролни производи.
8. Спроведување едукација за електронска безбедност за сите деца со прецизирање каде, како и кога таа ќе се спроведе.
9. Обезбедување адекватна обука за целиот персонал (вклучувајќи го и помошниот кадар), како и редовно обновување на обуката.
10. Поставување единствен контактен пункт во училиштето. Можност да се собираат и регистрираат инцидентите во врска со електронска безбедност, со што училиштето ќе има подобра слика за какви било проблеми или трендови со кои треба да се занимава.
11. Раководниот тим и училишните управители да се доволно свесни за проблемите во врска со електронската безбедност.
12. Спроведување редовна ревизија на сите мерки за електронска безбедност.

Образовни и психолошки ефекти

Користењето интернет технологија од страна на децата е драматично зголемена во последните години и е придружена со сè поголема грижа за прашања врзани за онлајн безбедноста. Во историјата се повторува моралната паника околу потенцијалната опасност од комуникациските технологии, а особено е таков случајот со младите жени. Сепак, потврдено е дека кога тие опасности се испитуваат вистински, многу често се покажува дека самата технологија не е виновникот, туку агенцијата за користење технологијата од страна на деца загриженоста околу

губењето родителска контрола.¹⁵ Се смета дека наставниците имаат витална улога во промовирањето и обезбедувањето на безбедноста на интернет. Родителите се чини веруваат дека училиштата треба да имаат централна улога во едукацијата на децата за безбедно користење технологијата, а Добротворното здружение за децата исто така предложи „на училиштата да им се понудат појасни насоки за безбедното користење Интернетот, електронската пошта, местата за разговори, училишни интернет страници, како и прочистување и блокирање на софтверот“.¹⁶

Првичните приоди за онлајн безбедност главно беа фокусирани на технолошките решенија, како што е користењето на филтер софтвер, но во последно време има зголемено движење во информатичката технологија и како резултат на тоа компјутерите повеќе не се единствениот пристап до Интернет. Денес сè поголем број мобилни телефони и конзоли со игри нудат Интернет поврзување и децата можат да се приклучат на интернет додека се на училиште, дома, во библиотека, во интернет кафе, во сендвичарница, младински клуб, па дури и додека патуваат до училиште во јавниот превоз. Училиштата нудат можност за работа на Интернет, каде може да се соработува во рамките на затворена мрежа или во просто опкружување од други деца. Неспорните мерки опфаќаат обезбедување ефективна сигурност во мрежата, но потребно е да се направи и повеќе од тоа. Децата можат да поседуваат лични уреди кои не се покриени со мрежна заштита и ВЕСТА дискутираше дека акцентот треба да се стави на потребата секој да го сфати ризикот и соодветно да дејствува. Тие тврдат дека тоа значи изработка и примена на политики за електронска безбедност, кои бараат вклучување на бројни интересни групи. Тука спаѓаат:

1. Директорите на училиштата
2. Управителите
3. Повисокото раководство
4. Класните наставници
5. Помошниот кадар

¹⁵ Cassell, J. & Cramer, M. High Tech or High Risk: Moral Panics about Girls Online. In T. McPherson (Ed.) Digital Youth, Innovation, and the Unexpected. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008. 53–76.

¹⁶ Children's Charities Coalition for Internet Safety (2001). Working to make the Internet a safer place for kids. Available at www.communicationswhitepaper.gov.uk/pdf/responses/ccc_internet_safety.PDF

6. Младите и родители или старатели
7. Персоналот на локалните власти
8. Провајдерите на интернет услуги, други провајдери на електронски услуги, како што се објавувачите на интернет страници и социјални мрежи, регионалните конзорциуми за широкопојасен интернет кои имаат тесна соработка со провајдерите на интернет и електронски услуги околу мерките за безбедност на мрежите.

ВЕСТА потврди дека сите овие групи имаат согледувања кои можат да помогнат во донесувањето училишни политики и важно е сите тие да бидат консултирани. Сепак, самото донесување на политики не е доволно, па затоа сите вклучени во работата со деца треба да преземат активни практики кои ќе им помогнат младите луѓе и персоналот да го препознаат и применуваат безбедното однесување. Со вклучувањето на овие групи од самиот почеток, сите ќе ја чувствуваат важноста на таквите политики и личната одговорност за нивно остварување. Создавањето услови за учење за безбедноста на ИКТ има неколку важни елементи кои го опфаќаат следното:

1. Инфраструктура за свеста за целокупната интернет страница
2. Одговорности, политики и процедури
3. Бројни ефикасни технолошки алатки
4. Сеопфатна едукација за електронската безбедност
5. Програма за сите во колективот
6. Процес за постојана контрола на ефикасноста на горенаведените елементи¹⁷.

Сето ова треба да биде вградено во постојните политики за детска безбедност во рамките на училиштата, а не да се сфаќа како нешто што треба да биде сторено само од ИКТ тимот. Нема логика да се размислува за малтретирање преку Интернетот или преку мобилен телефон како нешто одвоено од малтретирање во реалниот свет. Сепак, тоа не значи дека технологијата не може да биде и важен дел на решението преку поставување на:

¹⁷ ВЕСТА. Safeguarding Children Online: A Guide for School Leaders: 2009. Available from www.becta.org.uk/schools/safety

1. Превенција и заштита од вируси
2. Контролни системи за следење кој и што симнува од интернет, кога било симнато и притоа кој компјутер бил користен
3. Прочистување и контрола на содржината за минимизирање на несоодветната содржина преку училишните мрежи.

Јасно е дека проблемите кои произлегуваат од реакцијата на новите технологии не се однесуваат на сите деца, а кога се јавуваат проблеми, тие зависат од возраста на децата кои ги користат овие технологии. На крајот на 2008 година, американската Група за техничка безбедност на Интернетот подготви извештај под наслов „Зголемување на детската безбедност и онлајн технологии“, во кој беше презентираан корисен преглед од едно истражување за онлајн сексуално поттикнување, онлајн малтретирање и вознемирување и изложување на проблематична содржина¹⁸. Во овој извештај беше наведено дека „Постои загриженост дека големите медиуми ги преувеличуваат овие стравови, прикажувајќи ги несразмерно со ризиците со кои се среќаваат младите“.

Ова создава опасност познатите ризици да бидат ставени во сенка и ја намалува веројатноста општеството да се занимава со факторите кои водат кон познатите ризици, а тоа честопати ненамерно им штети на младите на неочекувани начини“. Пишувањето на медиумите за кривични дела против деца со посредство на Интернетот, честопати ја отсликуваат позицијата на стручњациите и научниците кои работат во оваа област, при што клатното виси меѓу оние кои сметаат дека постои опасност за изобличување на заканата што стои пред децата и оние на кои им се чини дека заканата е крајно потценета.

Сепак, постои загриженост дека технологијата што се пренесува преку Интернетот може да ги направи децата ранливи и дека наставникот, заедно со родителите и старателите е одговорен за тоа. Многу малку знаеме за тоа дека децата стануваат жртви и за факторите кои промовираат флексибилност. Формите на жртвување на децата опфаќаат:

¹⁸ ISTTF (2008). Enhancing Child Safety and Online Technologies: Final Report of the Internet Safety Technical Task Force To the Multi-State Working Group on Social Networking of State Attorneys General of the United States. Harvard University: The Berkman Center for Internet and Society.

1. Сексуално вознемирување на деца
2. Излагање на проблематични или незаконски материјали
3. Излагање на средство кое би можело да поттикне штетно однесување од страна на млади луѓе
4. Компјутерско малтретирање

Корисен начин на размислување за ризикот може да се види на следната табела¹⁹

	Комерцијални	Агресивни	Сексуални	Вредности
Содржина (дете како примател)	Огласи, неконтролирани пораки, спонзорство, лични информации	Содржина со насилство и омраза	Порнографска или непристојна сексуална содржина	Пристрасност, расизам, погрешни информации или совети
Контакт (дете како примател)	Следење/крадење на лични информации	Малтретирање, вознемирување или прогонување	Запознавање непознати, или наговарање	Само повредување или непожелни убедувања
Однесување (дете како актер)	Незаконско „симнување“, упаѓање, коцкање, финансиски измами или тероризам	Малтретирање или вознемирување друга личност	Креирање и поставување несоодветен материјал	Давање погрешни информации /совети

¹⁹ Table developed by the EUKids Online project and referenced in paragraph 1.3 of the Byron Review.

Онлајн вознемирување или наговарање

Во контекст на сексуалното вознемирување или наговарање, дознаваме повеќе за процесот на барање жртви, делумно поради тоа што истражувањето главно ги опфаќа самите деца.

Голем дел од ова истражување произлегува од Центарот за истражување на криминалот против деца (CCRC) на Универзитетот на Нов Хемпшир и беше изработено во две студии (YISS-1 и YISS-2), во кои се опфатени телефонски интервјуа со национални примероци на корисници на Интернетот на возраст од 10 до 17 години, спроведени во 2000 и 2005 година. Постојат и други референци по ова прашање во Анкетата на Меѓународниот советодавен совет за младите онлајн^{20, 21}. Исто така има и други референции по ова прашање во Анкетата на Меѓународниот советодавен совет за младите онлајн.²²

Овие неодамнешни истражувања потврдија дека нивната работа во врска со сексуалниот криминал инициран преку Интернетот појаснува дека стереотипот на злосторникот на Интернетот кој користи измама и насилство за да нападне деца е главно неточен.²³

Ова американско истражување потврдува дека повеќето криминали иницирани преку Интернет вклучуваат возрасни мажи кои го користат Интернетот за запознавање и заведување малолетни деца за сексуални средби.

Престапниците користат комуникации преку Интернетот како што се брзи пораки, електронска пошта и сајтови за разговори заради запознавање и започнување интимни врски со жртвите.

Нивната работа покажува дека во повеќето случаи, жртвите се свесни дека разговараат онлајн со возрасни луѓе.

²⁰ Finkelhor, D., Mitchell, K. and Wolak, J. Online victimization: A report on the nation's youth. (NCMEC 6-00-020). Alexandria, VA: National Center for Missing and Exploited Children. 2000.

²¹ Wolak, J. Mitchell, K. and Finkelhor, D. Online victimization: 5 year later (NCMEC 07-06-025). Alexandria, VA: National Center for Missing and Exploited Children. 2006.

²² http://www.virtualglobaltaskforce.com/iyac_charter_supp.pdf

²³ Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K.J., and Ybarra, M.L. Online "predators" and their victims. *American Psychologist*, 63 (2), 2008, 111-128.

Досега фокусот беше ставен на проблемите на деца кои биле во средиштето на дејства на злоупотреба, занемарувајќи ги социјалните и културните светови што ги креираат младите луѓе онлајн.

Сепак, децата и младите не се само цел на интернет креации од страна на возрасни луѓе, туку се и активни учесници во креирањето на нивни сопствени компјутерски култури.

Студиите на Универзитетот на Нов Хемпшир истакнуваат дека таквите аспекти на Интернетот создаваат ризици за некои млади кои се впуштаат во специфично однесување со новите технологии.

Иако изгледа дека повеќето млади *преземаат ризик* (а особено постарите, машки деца), се чини дека огромното мнозинство деца *не се во ризик*²⁴.

Сепак, младите кои испраќаат лични информации (на пример име, број на телефон, слики) на непознати или разговараат онлајн со такви луѓе за секс, имаат повеќе изгледи да добиваат агресивни сексуални понуди, вклучувајќи и обид за контакт или вистински реален контакт.

Во петгодишниот период помеѓу YISS-1 и 2, имаше општ пад на сексуалните вознемирувања, па сепак тоа не беше забележано меѓу малолетните деца и деца кои живеат во помалку имотни домаќинства.

Авторите сметаат дека ова зголемено вознемирување главно се објаснува со зголемениот број на Интернет корисници во изминатите пет години.

Сепак, во 2005 година, младите пријавија агресивно сексуално вознемирување за 1.7 пати повеќе и покрај прилагодувањето кон промените на демографските карактеристики и карактеристиките за користење Интернет.

Констатираните ризични фактори за таквите агресивни сексуални вознемирувања го вклучуваат женскиот пол, користењето сајтови за разговори, користењето Интернет преку мобилен телефон, разговори со луѓе кои првпат ги запознале онлајн, испраќање лични информации на луѓе кои првпат ги запознале онлајн, доживување физичка или сексуална злоупотреба во реалниот свет.

²⁴ OPTEM. Safer Internet for Children. Qualitative Study in 29 European Centres. Brussels: European Commission. 2007.

Во втората анкета, 4% (65 случаи) пријавиле онлајн барање да испратат своја сексуална слика во претходната година, но само едно младо лице вистински се согласило на тоа.

Лица од женски пол, од афро - американско потекло, кои имаат блиски онлајн односи, се впуштаат во сексуално однесување онлајн и доживуваат сексуална или физичка злоупотреба во реалниот свет, биле ризични фактори за добивање барање за сексуална слика.

Интересен е фактот дека барањата почесто се случувале кога млади луѓе биле со пријатели, разговарале со возрасен човек кого го запознале онлајн, кој испратил сексуална слика на младо лице и се обидел да воспостави некаква форма на реален контакт²⁵.

Во првата анкета се покажа дека сексуалното вознемирување е поврзано со покажување знаци на депресија²⁶.

Млади луѓе кои пријавиле поголеми симптоми на депресија имале 3.5 пати повеќе изгледи да пријават и несакани онлајн сексуални вознемирувања, во споредба со оние со поблаги или никакви симптоми и оние со симптоми, имале двојно повеќе изгледи да пријават дека биле емотивно погодени од инцидентот.

Општо земено, емотивната болка била почеста кај помладите, оние кои добивале агресивни вознемирувања и оние кои биле вознемирувани на компјутери надвор од нивните домови²⁷.

Една понова шведска студија работела со поголема група шеснаесетгодишни деца кои добивале барања за сексуални средби онлајн и офлајн.

Меѓу 7.447 испитаници, 46% девојчиња изјавиле дека добивале такви барања од возрасни луѓе.

²⁵ Mitchell, K.J., Finkelhor, D. and Wolak, J. Youth Internet users at risk for the most serious online solicitations. *American Journal of Preventive Medicine*, 32 (6), 2007, S32-S37.

²⁶ Ybarra, M.L., Leaf, P.J. and Diener-West, M. Sex differences in youth-reported depressive symptomatology and unwanted Internet sexual solicitation. *Journal of Medical Internet Research*, 6 (1), 2001, 9-18.

²⁷ Mitchell, K.J., Finkelhor, D. and Wolak, J. Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth. *JAMA*, 285 (23), 2001, 3011-3014.

Неколку испитаници пријавиле дека добиле такви сексуални вознемирувања преку Интернет и преку други канали.

Од испитаната група, 16% беа момчиња. Од младите било побарано да се соблечат пред камерата на компјутерот или да гледаат возрасни луѓе додека мастурбираат во камерата.

Адолесцентите во студијата ги опишале овие инциденти како честа појава која се случува постојано кога ги користат сајтовите за разговори.

Ниту еден од опишаните обиди за сексуално вознемирување не бил на никаков начин софистициран; возрасните почнувале да бараат сексуални услуги уште на самиот почеток на разговорот.

Во истата студија, беа разгледани полициски извештаи за криминал против деца сторен преку новите технологии и во 50% од нив, пријавените кривични дела најчесто се случувале онлајн, откако биле побарани слики или контакти преку камера.

Други кривични дела кои биле пријавени се прекршоци направени во реалниот свет, но откако претходно бил воспоставен контакт преку Интернет.

Во половината онлајн кривични дела, жртвата се сретнала со сторителот иако знаела дека состанокот води кон секс.

Во другите кривични дела спаѓаат прекршоци кога жртвата мислела дека состанокот ќе има сосема друг карактер²⁸.

Најновите прегледи за жртвите на сексуално вознемирување и наговарање во Шведска ги потврдија, но и ги негираа наодите на Студијата на Нов Хемпшир.

Во еден голем шведски случај во кој беа вмешани над 100 девојки, беше очигледно дека сите тие знаеле дека ќе се сретнат со маж кој ќе има секс со нив.

Во исто време, ниту една од девојките не сакала да признае дека била сосема свесна кон што тоа ќе доведе.

²⁸ Brottsförebyggande Rådet. Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. [Adults' sexual contacts with Children via the Internet] Report 2007:11. Brottsförebyggande Rådet. 2007. Stockholm.

Нешто во разговорите со девојките укажало на сторителот дека девојките имаат ранливи точки и му овозможиле да ги искористи тие слабости дури и пред да ги искористи сексуално девојките.

Постојат повеќе ранливи точки, од осаменост па до самоубиствени мисли. Фактот дека девојките тргнале на сопствена одговорност на средби со сторители, не значи дека свесно го прифатиле тоа²⁹.

Очигледно е дека бројот на сексуални вознемирувања од онлајн контактите е значителен и дека младите и децата пријавуваат дека тие се случуваат, а исто така и дека сите деца знаат за тоа.

Од разгледаните случаи каде на онлајн и офлајн прекршоци, очигледно е дека барањето до младите да испратат слики или сексуално да се покажат на камерата, многу често означува почеток на сексуална злоупотреба.

Во последните години, сè поголема е загриженоста поради начинот на однесување на сајтовите со социјални мрежи кое може да се поврзе со фактот дека децата се изложуваат на ризик.

Ова ќе го дискутираме дополнително кога ќе ги испитаме можностите што ги нуди Интернетот за младите луѓе да се впуштаат во проблематично однесување, но интересно е да се забележи дека во YISS-2, 16% од децата пријавиле користење на блогови во претходната година.

Блоговите содржат материјал креиран од интернет корисници и споделуваат некои од квалитетите на социјалните мрежи.

Сепак, потврдено е дека тинејџерките и девојките се најчести блогери, а поверојатно е блогерите да поставуваат онлајн лични информации отколку другите млади луѓе³⁰.

Но од друга страна, блогерите поретко имаат интеракција со луѓе со кои се запознале за првпат онлајн и со кои не се познаваат лично.

Блогерите кои немаат интеракција, не се доведуваат во ризик од сексуално вознемирување и поставувањето лични информации не го зголемува нивниот ризик.

²⁹ Wagner, K: Alexandramannen. Förlags AB Weinco. Västra Frölunda. 2008.

³⁰ Mitchell, K.J., Wolak, J. and Finkelhor, D. Are blogs putting youth at risk for online sexual solicitation or harassment? Child Abuse and Neglect, 32, 2008, 277-294.

Сепак, блогерите имаа зголемен ризик од онлајн вознемирување без оглед на тоа дали имале онлајн интеракција со други лица.

Британската анкета „Децата онлајн“ исто така потврди дека постои поголема веројатност младите кои се помалку задоволни од нивните животи и кои станале чести и вешти интернет корисници, да го вреднуваат Интернетот како средина за комуникација, што може да доведе до поризични однесувања³¹.

Од практиката и искуството, може да се истакне бројот на фактори кои треба да се променат за да може да се помогне на оние деца кои онлајн се наговарани за сексуална злоупотреба во реалниот свет.

Дознаваме дека сексуалното наговарање онлајн, за разлика од она офлајн, се случува побрзо и може да биде анонимно: децата побрзо стекнуваат доверба во своите онлајн „пријатели“ и не се толку воздржани во комуникацијата, а таквите прекршители не се ограничени со време или достапност како што би биле во „реалниот“ свет.

Општо земено, сторителите дознаваат што е можно повеќе за нивната потенцијална жртва; го преземаат ризикот дека детето би можело да каже; ги дознаваат социјалните мрежи на детето; можат да дадат неточни информации за себе, вклучувајќи и лажни слики, и доколку е доволно безбедно, создаваат „врска“ со детето или го контролираат на начин на кој ќе можат да се сретнат со него во реалниот свет³².

Во BUP Elefanten, Психијатриско одделение за деца и адолесценти кое се занимава со лекување сексуално и физички злоупотребувани деца во Шведска, моментално се истражуваат терапевтски приоди за помош на деца и адолесценти жртви на офлајн и онлајн искористување.

Проектот трае од 2006 година и опфаќа над 100 разговори со млади луѓе, терапевти, полиција, обвинители и социјални работници.

Овие млади луѓе биле изложени на разни искуства на злоупотреба како што се: сексуално вознемирување; впуштање во секс преку веб камера; поставување нивни

³¹ Livingstone, S. and Helsper, E.J. Taking risks when communicating on the Internet. The role of offline social-psychological factors in young people's vulnerability to online risks. *Information, Communication and Society*, 10 (5), 2007, 618-643.

³² Palmer, T. *Just One Click*. London: Barnardos. 2004

слики на Интернет; онлајн активности што водат до злоупотреба во реалниот свет и онлајн продажба на секс со деца³³.

Анализата на податоците од ова интервју потврди дека овие млади луѓе можат да се поделат во три описни групи:

1. Оние кои биле измамани и вовлечени во нешто неочекувано;
2. Оние кои преземале ризик да ги задоволат емотивните потреби и да привлечат внимание;
3. и само уништувачи кои, на пример, продаваат секс или свесно се впуштаат во односи во кои има злоупотреба.

Последната група не се сметаат себеси за „жртви“, туку велат дека се под контрола.

Резултатите на овие клинички наоди потврдуваат дека многу од овие деца ја одбиваат понудената помош, а значајно е што практичарите не се откажуваат, туку се обидуваат да одржуваат контакт со нив, сè додека не се почувствуваат подготвени да ги прифатат методите за помош или интервенција.

Едно од најдоминантните влијанија во процесот на сексуално наговарање на деца кои се предмет на злоупотребени слики е нивното молчење.

Молчењето се должи на фактот дека младите луѓе сериозно веруваат дека лицето со кое ќе се сретнат е нивен пријател и дека таа средба нема никаква врска со карактерот на разговорот што го имале онлајн.

Претходната точка има врска со тоа како младите го дефинираат и сфаќаат пријателството, а последната се однесува на фактот дека, како што е алудирано погоре, младите стануваат послободни додека комуницираат онлајн.

Оценување на проблематични онлајн материјали

Иако би било наивно да се претпостави дека порнографски или сексуални материјали не постоеле пред појавата на Интернетот, вистина е кога велíme дека Интернетот довел до зголемување на бројот на лесно достапни сексуални материјали.

³³ Quayle, E., Lödf, L. & Palmer, T. (2008). Child Pornography And Sexual Exploitation Of Children Online. Bangkok: ECPAT International

Достапноста, интерактивноста и анонимноста на Интернет се сепак главните фактори кои ја зголемуваат веројатноста за изложување на насилнички и сексуален материјал.

Во студијата SAFT, 34% од децата гледале интернет страници со насилство, случајно или намерно³⁴.

Студиите на Нов Хемпшир го објаснија случајното изложување на млади луѓе на несакан сексуален материјал на Интернет, но исто така го потврдија фактот дека постојните истражувања кои ги испитувале ефектите на таквото изложување на несакан сексуален материјал биле спроведени главно со студенти и млади луѓе, а не со помали деца и главно се однесувале на доброволно, а не случајно изложување.

Се претпоставува дека адолесцентите, фатени во онлајн односи со злоупотреба и искористување, би можеле да покажат дека младите кои преземаат ризик и се склони кон самоуништување, исто така можат да имаат пристап до порнографија или да посетуваат сајтови за разговори, нудејќи им се на возрасни луѓе кои бараат сексуални партнери, но не постојат доволно истражувања кои би го потврдиле тоа.

Анкетата YISS-1 покажа дека 1 од 4 деца кои редовно користат Интернет се сретнало со несакани сексуални слики во годината пред прибирањето на податоците. 73% такви изложувања се случиле додека младото лице пребарувало или сурфало на Интернет, додека поголемиот дел се случиле дома, а не на училиште.

Овие автори исто така дискутираа за начините на кои програмските техники ги поддржуваат таквите изложувања со тоа што го отежнуваат излегувањето од нив. Таква „стапица“ има во една третина од овие болни инциденти.

Мнозинството деца кои биле изложени на таков материјал сметале дека тоа изложување не било многу потресно за нив.

Сепак, авторите нагласуваат дека таквото изложување, особено несаканото изложување, може да влијае на ставот кон сексот, на Интернетот, како и на смислата на младите луѓе за безбедноста и заедницата.

³⁴ SAFT. Safety Awareness Facts Tools. Brussels: European Commission. Accessed 5.6.2007 from: http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/projects/awareness/closed_projects/saft/index_en.htm.

Со YISS-2, се покажа зголемување на несаканото изложување на порнографија, а тоа беше особено забележително меѓу момчиња на возраст од 10-12 и од 16-17 години и кај белата младина од нелатинско потекло³⁵.

Во проучувањето на австралиската младина (на возраст 16-17 години), три четвртини биле случајно изложени на порнографски интернет страници, додека 38% од момчињата и 2% од девојчињата доброволно пристапиле до нив.³⁶

Заклучоците на оваа студија се дека двата начина на детско изложување на порнографија го отсликуваат она што се случува и кај возрасните.

Прво, машките повеќе сакаат да пребаруваат и се почести корисници на старосно ограничени филмови и порнографски интернет страници.

Второ, корисниците на Интернет на било која возраст имаат тешкотија да ги избегнат несаканите сајтови со јасно сексуални материјали.

Како пример за тоа се некои компјутерски игри, кои можат да имаат висока сексуална содржина. Таквите игри можеби се рангирани „за возрасни“, но неизбежно вклучува учество на голем број млади.

Исто така, важно е да се забележи дека таквото изложување не се однесува единствено на новите технологии, туку се случува и преку потрадиционалните медиуми како што е телевизијата, каде што емитувањето еротски и сексуален материјал, може да се одвива во време кога децата гледаат телевизија.

Еден фактор може да биде значаен кога се работи за лабилност во контролата на изложувањето, а тоа е што постојат разлики меѓу влијанието што го има случајното изложување и она што го има намерното изложување.

Исто така е утврдено дека постои голем број малолетници кои се изненадени од содржината на материјалите на кои ненамерно наидуваат додека го користат Интернетот³⁷.

³⁵ Mitchell, K.J., Wolak, J. and Finkelhor, D. Trends in youth reports of sexual solicitations, harassment, and unwanted exposure to pornography on the Internet. *Journal of Adolescent Health*, 40, 2007, 116-126.

³⁶ Flood, M. Exposure to pornography among youth in Australia. *Journal of Sociology*, 43 (1), 2007, 45-60.

³⁷ Fug, O.C. Save the children: The protection of minors in the information society and the audiovisual media services directorate. *Journal of Consumer Policy*, 31, 2008, 45-61.

Неочекуваниот или делумниот пристап до материјали може да биде важно прашање и се потврдува дека³⁸: „Поновите технологии (вклучувајќи го видеото, но и Интернетот и мобилните технологии) дозволуваат содржината да се сфати надвор од контекстот.

Некој може да погледне бројни делови, наместо целата содржина, преку кои би ја разбрал содржината. Уредувачкиот контекст секогаш е важен во давањето насоки за користењето на содржината (на пр. BBFC, Ofcom), кои би можеле да се покажат како тешки за градење паралелни насоки за новите медиуми.

Сепак, истражувањето за детското случајно изложување на порнографија на Интернет, јасно укажува дека неочекуваната и лошо конципирана содржина може да биде делумно потресна. Тоа претставува предизвик за законодавците“.

Сепак, користењето порнографија од страна на млади лица не е сеопфатно проучено и главно се базира на самопријавувања, во кои можат да постојат разлики во смисла дека треба да преовладуваат социјални норми кои ќе ги диктираат адолесцентите.

Може да се рече дека многу деца и млади ќе тврдат дека само случајно наишле на порнографија, бидејќи сметаат дека е непримерно да кажат дека активно барале таква содржина на Интернет.

Во шведскиот примерок од 18-годишни лица, 65% од момчињата гледале порнографија секој месец, додека само 5% од девојчињата го правеле тоа. Треба да се нагласи дека само 7% од момчињата и 31% од девојчињата во студијата, изјавиле дека никогаш не гледале порнографија³⁹.

Многу млади се изложени на онлајн сексуални материјали, а ние јасно видовме дека тоа не секогаш било случајно или штетно.

Постои загриженост дека изложувањето на девијантна или насилна порнографија може да има влијание на верувањата и сфаќањата на некои млади луѓе, а во помала мера и на однесувањето на одреден број од нив.

³⁸ Livingstone, S. and Hargrave, A.M. Harmful to children? Drawing conclusions from empirical research on media effects. In U. Carlsson (ed) Regulation, Awareness, Empowerment. Young People and Harmful Media Content in the Digital Age. Göttenborg: Nordicom. 2006.

³⁹ Mossige, S., Ainsaar, M. and Svedin, C.G. The Baltic Sea Regional Study on Adolescent's Sexuality. NOVA Rapport 18/07. Oslo: NOVA, s. 93-111

Ова сè повеќе се сфаќа како потенцијален јавен проблем и очигледно е дека е потребно натамошно истражување на последиците од изложување на главно нерегулираните медиуми каков што е Интернетот⁴⁰.

Проблематични можности

Дополнителната опасност на новите технологии се однесува на самите медиуми и на можностите што им се нудат на младите луѓе да се вклучат на начини кои можат да предизвикаат загриженост.

Тоа може да се нарече саможртвување преку Интернетот и мобилната технологија, иако овој термин може да се сфати како проблематичен, бидејќи тој главно се однесува на сè поголемата можност за создавање онлајн содржина.

Фактите покажуваат дека поседувањето мобилен телефон е поголемо кај деца на возраст од 11-16 години, отколку кај возрасни, при што 76 % од децата имаат сопствен мобилен телефон⁴¹.

Една анкета на 1.340 ученици во средно училиште во областа Тисајд во Велика Британија, спроведена во 2004 година, покажа дека 86 % од нив поседувале мобилен телефон (89.7 % женски и 82.3 % машки деца)⁴².

Според оваа студија, користењето мобилните телефони било ограничено на гласовни повици и текстуални пораки, но постојат докази дека сè поголем број мобилни телефони исто така можат да служат и за други форми на комуникација.

Сепак, британската студија *Децата онлајн* покажа дека тоа сега е променето и 38% од младите имале мобилен телефон, 17% дигитална телевизија и 8% конзоли со игри, сите со пристап до Интернет.

За многумина млади, мобилниот телефон е важно средство за комуникација и начин за воспоставување односи со кои се проширува општествениот свет.

⁴⁰ Perrin, P.C., Madanat, H.N., Barnes, M.D., Corolan, A., Clark, R.B., Ivins, N. et al. Health education's role in framing pornography as a public health issue: local and national strategies with international implications. *Promotion and Education*, 15, 2008, 11-18.

⁴¹ Child-Wise Monitor (2002). Accessed on 18.06.07 at: <http://www.childwise.co.uk/monitor.htm>

⁴² Madell, D. and Muncer, S. Back from the beach but hanging on the telephone? English adolescents' attitudes and experiences of mobile phones and the Internet. *CyberPsychology and Behavior*, 7 (3). 2004, 359-367.

До 2007 година, квалитативната студија на ОРТЕМ спроведена во 29 европски земји, покажа дека огромното мнозинство деца поседувале мобилни телефони.

Сепак, сè поголема е загриженоста дека таквото технолошко учество може да вклучи практики кои имаат за цел други индивидуи или да ги вклучат и самите млади луѓе.

Лично изработените слики или филмови можат да се сфатат како дел од процес на сексуално наговарање, при што сторителот го убедува детето да му испрати своја слика без облека или на која е прикажано сексуално однесување.

Сликите честопати се користат да се убеди детето дека нема ништо штетно во сексуални контакти меѓу дете и возрасен човек, при што се намалува детската воздржаност да се впушти во офлајн секс или да му биде платено за средба со возрасен човек.

Детето кое е цел на таквото вознемирување е ранливо поради бројни причини како што е осаменост, малтретирање или постојани кавги со родителите. Вмешаниот адолесцент се гледа себеси како соучесник во злоупотребата откако му испратил слики на сторителот.

Прашањето за повреда беше исто така испитувано од групата на Универзитетот Нов Хемпшир преку испитување на случаи на 1.504 практичари, за да утврдат какви проблематични искуства биле пријавени поврзани со новите технологии.

Тие открија единаесет типови проблематични искуства пријавени и од млади и од возрасни клиенти.

Тоа беа: преголемо користење, порнографија, изневера, сексуално искористување и злоупотреба; коцкање, играње и глума, вознемирување; изолационо користење и избегнување; измама, крадење и лажење; неуспешни онлајн пријателства; штетно влијание на интернет страниците, ризично и несоодветно користење⁴³.

Натамошната анализа испита кои проблематични искуства биле утврдени како примарни или секундарни проблеми⁴⁴.

⁴³ Mitchell, K.J., Becker-Blease, K.A. and Finkelhor, D. Inventory of problematic Internet experiences encountered in clinical practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36 (5), 2005, 498-409

⁴⁴ Mitchell, K.J. and Wells, M. Problematic Internet experiences: Primary or secondary presenting problems in persons seeking mental health care? *Social Science and Medicine*, 65, 2007, 1136-1141.

Младите и возрасните корисници имаа поголеми проблеми врзани со прекумерната употреба на Интернет, користење порнографија за возрасни, детска порнографија, сексуално искористување, играње и коцкање, како и играње улоги.

Други проблеми врзани за Интернетот, како што е изолацијата и избегнувањето во користењето, сексуалното искористување и барање жртви, вознемирување и онлајн измами беа исто така можни.

Беше утврдено дека проблемите на младите сврзани со игри, коцкање или играње улоги се за 1.7 пати поприсутни и претставуваат проблем, а онлајн измамата или барањето жртви се за четири пати почести.

Кај сексуално искористуваните млади, почесто беше дијагностицирано посттравматично нарушување, отколку кај млади со други проблеми врзани за Интернетот.

Малтретирање

Веќе спомнавме дека онлајн малтретирањето не треба да се сфаќа како нешто поинакво од она што го гледаме во реалното опкружување. Луѓето понекогаш сметаат дека малтретирањето онлајн или преку мобилен телефон е „компјутерско малтретирање“, но не секогаш разбираат што навистина се случува. Малтретирањето е малтретирање без оглед каде и како се случува.

Прегледот на Бајрон во Велика Британија потврди дека „компјутерското малтретирање се однесува на однесување кое се случува преку електронските средства, како што е испраќање заканувачки текстуални пораки, поставување непријатни работи за луѓето и кружење на непријатни слики или видео снимки за некогаш“.

Онлајн малтретирањето или малтретирањето преку мобилен телефон, може да биде продолжение на малтретирање очи в очи, или може да биде форма на одмазда во реални инциденти. Малтретирањето онлајн или преку мобилен телефон, може да биде многу потресно и штетно бидејќи може многу да се прошири, со поголем степен на јавност и содржината која кружи електронски може во секое време повторно да се појави, а тоа ѝ отежнува на жртвата на малтретирањето да го затвори инцидентот; таа може да содржи штетни визуелни слики или погрдни зборови; содржината е достапна 24 часа на ден, малтретирањето преку електронски средства може да се случува 24/7, така што може да ја загрози приватноста на жртвата дури и на инаку „безбедни“ места како што е нивниот дом; исто така, со личните податоци може да се манипулира, визуелните слики да се менуваат, а потоа да се препраќаат на други.

Згора на сè, тоа може да се прави анонимно⁴⁵.

Една понова германска студија ја разгледуваше перспективата на жртвата на малтретирање преку однесувањето на интернет сајтовите за разговори⁴⁶.

Утврдени се различни типови на малтретирање кои вклучуваат вознемирување, злоупотреба, навреда, задевање и уценување.

Таквото малтретирање било зачестено и честопати се вршело на истите деца.

Она што е важно, студијата покажала дека имало поврзаност меѓу искуствата со жртви на училиште и оние на интернет страниците за разговор.

Адолесцентите кои биле малтретирани на училиште имале исто такво искуство на жртва и на интернет страниците за разговори.

Забележено е исто така дека овие деца биле помалку популарни и со помало самопочитување и имале премногу заштитнички родители.

Студијата потврди дека овие деца се движат меѓу жртви и оние кои малтретираат и дека тоа може да се толкува како „враќање мило за драго“ или „издувен вентил“.

Жртвите од малтретирање на интернет страниците за разговор исто така пријавиле дека често посетуваат ризични онлајн локации и всушност се доведуваат во ситуации во кои е поверојатно да станат жртви.

Студијата посочи дека во споредба со жртвите на поголеми училишни малтретирања, жртвите од поголеми онлајн малтретирања честопати покажуваат социјално манипулативно однесување кога ги посетуваат интернет страниците за разговор (на пример, даваат лажни информации за својата возраст и пол).

Од истражувањето кај американските деца беше заклучено дека:

1. меѓу тешките корисници на Интернет, „компјутерското малтретирање“ е многу често искуство

⁴⁵ Byron, T. (2008). Safer Children in a Digital World The Report of the Byron Review. Available from <http://www.dcsf.gov.uk/byronreview/pdfs/Final%20Report%20Bookmarked.pdf>

⁴⁶ Katzer, C., Fetschenhauer, D. and Belschak, F. Cyberbullying: Who Are the Victims? A Comparison of Victimization in Internet Chatrooms and Victimization in School. Journal of Media Psychology 2009; Vol. 21(1):25–36.

2. формите на онлајн и училишно малтретирање се слични и искуствата се преклопуваат во двата контекста
3. иако некои методи на електронската комуникација и уреди се поврзуваат со зголемен ризик од „компјутерско малтретирање“, тие се само алатки, а не причини за лошо однесување
4. Независно од малтретирањето во училиштето, малтретирањето преку компјутер се поврзува со зголемени проблеми
5. Младите ретко им кажуваат на возрасните за нивното искуство на онлајн малтретирање и не ги искористуваат целосно алатките што ги даваат комуникациските технологии за спречување идни инциденти⁴⁷.

Насоки за родители, старатели и наставници

Советите за безбедност се извлечени од анализата на податоците кои беа прибрани во истражувањето. Овој дел на документот има за цел, на соодветен начин, да даде насоки за родителите, старателите и наставниците, за да им помогне како да ги научат децата да имаат безбедно, позитивно и вредно искуство додека се онлајн.

Родителите, старателите и наставниците мораат да го разгледаат точниот карактер на разни сајтови и да им помогнат на своите деца да ја сфатат опасноста и да разберат дека родителот може да ги намали ризиците пред да одлучи кое опкружување е добро за неговото дете.

Интернетот има големи можности како средство кое им помага на децата и на младите луѓе да најдат работи кои им се потребни. Учењето за позитивни и одговорни форми на онлајн однесување е клучна цел.

Родители, старатели и наставници			
		Клучни области	Опис
Безбедност и сигурност на вашиот личен компјутер	1.	Чувајте го компјутерот во заедничка просторија	Чувањето на компјутерот во заедничка просторија и присуството, особено кога помалите деца го користат Интернетот, може да биде многу важно. Ако не можете да бидете присутни, најдете други начини за контролирање на она што го прават вашите деца онлајн, на пример со користење на технички

⁴⁷ JUVONEN, J. & Gross, G.F. Extending the School Grounds?—Bullying Experiences in Cyberspace. Journal of School Health, 2008, 78 (9), 496 – 505.

	2.	Инсталирајте против вирусен и заштитен софтвер	<p>алатки. Во поголемите семејства со поголем број компјутери може да има некои практични ограничувања кои произлегуваат од вашето инсистирање сите да бидат во истата просторија во исто време, но запомнете дека децата со своето созревање имаат право на приватност. Децата се повеќе добиваат лаптопи, така што безжичниот интернет е се почест во приватните домови, па ќе биде многу тешко да се одржи такво правило</p> <p>Погрижете се во вашиот компјутер да има инсталирано заштитен и против вирусен софтвер и тој постојано да се надградува. Објаснете им ги на вашите деца основните работи за безбедност на Интернетот.</p>
Правила	3.	Донесете домашни правила за користење на Интернетот и личните уреди, со посебно внимание на прашања од приватноста, места несоодветни на возраста, малтретирање и опасност од непознати	Штом децата почнат самостојно да го користат Интернетот, разговарајте со нив и донесете листа на правила. Овие правила треба да го опфатат времето кога децата ќе го користат Интернетот и како треба да го користат.
	4.	Донесете правила за користење на мобилен телефон	Штом децата почнат да користат мобилни телефони, разговарајте со нив и донесете правила. Овие правила треба се однесуваат на тоа дали децата

			можат или не можат да одат онлајн на мобилниот телефон и колку често можат да го прават тоа, каков материјал треба да купуваат и симнуваат, како да се справуваат со несоодветни содржини и колкави можат да бидат трошоците.
Едукација на родителите, старателите и наставниците	5.	Родителите треба да се запознаат со интернет сајтовите што ги користат нивните деца (на пр. услугите и производите што ги нудат интернет сајтовите) и да разберат како нивните деца го користат времето онлајн	Оценувајте ги сајтовите што децата планираат да ги користат и читајте ја внимателно политиката за приватноста, термините за користење и кодексот на однесување (често наречен „домашни правила“), заедно со страниците посветени на родителите. Исто така, дознајте дали сајтот ја контролира поставената содржина на страниците за услуги и повремено прегледувајте ја страницата на вашето дете. Проверувајте дали на сајтот се продаваат некакви производи.
	6.	Истражете ги онлајн изворите за дополнителни информации во врска со онлајн безбедноста и како Интернетот да се користи на позитивен начин	Позитивното и побезбедно користење на Интернетот секоја година се прославува во светот. Тука можат да се вклучат децата, локалното училиште, индустријата и релевантни фактори кои соработуваат во креирањето на поголема свест за можностите и позитивните искуства на Интернетот. Најнови податоци за овие настани можат да се побараат онлајн со термини како што се „прослава на безбедноста на Интернетот“ + „името на земјата“.
	7.	Дознајте како децата ги користат	

<p>Преглед на особините на сајтовите</p>	<p>8.</p>	<p>другите лични уреди како што се мобилните телефони, конзоли со игри, МПЗ и ПДА</p> <p>Проверете дали програмите за прочистување, блокирање или контролирање можат да помогнат или одмогнат за безбедно користење на Интернетот од страна на деца и млади луѓе преку личните уреди. Доколку користите таков софтвер, објаснете им на децата што прави тој и зошто го користите. Грижете се за тајноста на значајните лозинки кои се поврзани со тие програми.</p>	<p>Денес може да се пристапи на Интернет преку бројни други лични уреди и затоа можат да се појават слични прашања во врска со овие околности.</p> <p>Можат да се појават прашања за довербата и правото на младите луѓе на приватност кога се користат технички алатки и особено контролни програми. Во нормални околности, пожелно е родителот или старателот да ги објаснат причините за користењето на таков вид софтвер, а во училиштата треба целосно да се објасни неговата употреба.</p>
	<p>9.</p>	<p>Родителска согласност</p>	

		<p>10. Контрола во користењето на кредитни картички и други платежни механизми</p> <p>11. Погрижете се да се применува потврда на возраста при купување на стоки и услуги онлајн</p> <p>12. Проверете дали интернет сајтот користи ограничување</p>	<p>Некои земји, како Шпанија и САД, имаат закони во кои е прецизирана минималната возраст на која некоја компанија или веб сајт може да побара од млада личност да даде лични податоци за себе без претходна согласност од родителите. Во случајот на Шпанија таа возраст е 14 години, а во САД 13 години. Во другите земји постои добра практика да се бара родителска согласност пред да се побараат лични податоци од помлади личности. Многу сајтови кои опслужуваат помлади деца бараат родителска согласност пред да им дозволат на корисниците да се придружат. Проверете какви се барањата за согласност на сајтовите на кои што сакаат да се придружат или се членови вашите деца.</p> <p>Контролирајте го користењето на фиксните или мобилни телефони за купување виртуелни артикли. Искушението може да биде преголемо кога на децата им е дозволено да користат фиксен или мобилен телефон за купување било какви производи или услуги. Исто така, чувајте ги на безбедно место вашите кредитни и дебитни картички и не откривајте го бројот на вашиот пин.</p> <p>Обично не се бара потврдување на</p>
--	--	---	--

	13.	Блокирање на пристапот до несакана содржина или услуги	возраста при купување на производи, сепак се подостапни се системи кои гарантираат потврдување на возраста во моментот на продажбата. Во секој случај, внимателно следете го трошењето онлајн на вашето дете.
	14.	Проверете ја флексибилноста на договорите	Проверете дали интернет сајтот ги ограничува разговорите, во идеален случај и со автоматски филтри и со човечка контрола. Дали сајтот ги прегледува фотографиите и видео снимките што се поставени на него?
	15.	Разгледајте го обемот на услугата	Техничките алатки можат да ви помогнат да го блокирате пристапот до несакани веб сајтови, на пр. сајтови кои дозволуваат неограничена содржина или разговори, или за блокирање на пристапот до несакани услуги или содржини на мобилните телефони.
	16.	Разгледајте ги огласите и пријавете го несоодветното огласување	Проверете како да избришете профил – дури и ако тоа резултира со губење на претплатничката такса. Доколку услугата не дозволува бришење на профилот, немојте да го користите или блокирајте го пристапот до него. Пријавете ја таквата неможност за бришење кај локалните власти. Анализирајте ги политиките на провајдерот на содржината и нивната усогласеност, разгледајте ја содржината и специфичните услуги

Едукација на децата	17.	Едуцирајте ги вашите деца	што се нудат и дознајте ги техничките ограничувања (на пр. огласите можеби не се јасно препознатливи како такви). Будно следете ги огласите и пријавете кај локалниот совет за огласи ако тие: <ol style="list-style-type: none"> 1. Збунуваат со преголемо поедноставување на сложените работи. 2. Ги охрабруваат децата да разговараат со непознати или да одат на опасни локации. 3. Показуваат луѓе, особено деца, како користат опасни предмети или се во близина на опасни предмети. 4. Поттикнуваат небезбедно имитирање или опасни практики 5. Поттикнуваат малтретирање 6. Предизвикуваат морална штета и страв кај децата 7. Поттикнуваат лоши практики во исхраната 8. Ја искористуваат детската доверба
	18.	Објаснете им на децата никогаш да не договараат лични средби со некого што за првпат го запознале онлајн	
	19.	Спречете ги децата да шират лични и препознатливи податоци	Едукацијата и писменоста за медиумите се од круцијално значење. Објаснете ги насоките и правилата на виртуелниот свет. Децата сигурно ќе се држат на тие насоки и често ќе ги потсетуваат другите да го прават истото. Едуцирајте ги вашите деца да не одговараат на непристојни пораки и да избегнуваат разговори за секс онлајн. Научете ги да не отвораат приложени материјали или линкови што ги добиваат додека разговараат со

	20.	<p>Погрижете се децата да сфатат што значи поставувањето фотографии на Интернетот, како и користењето на веб камери</p>	<p>други бидејќи тие можат да содржат штетна содржина.</p> <p>Децата можат да се најдат во вистинска опасност ако се сретнат лично со непознати со кои комуницирале само онлајн. Родителите треба да ги охрабруваат децата да користат интернет сајтови за комуникација само со нивни офлајн пријатели, а не со луѓе со кои никогаш лично не се запознале. Луѓето онлајн можеби не такви какви што се претставуваат. Сепак, ако се развие силно онлајн пријателство и вашето дете посака да договори средба, не ризикувајте тоа да оди само туку придружувајте го, или погрижете се некое друго возрасно лице од доверба да оди со него, и погрижете се првата средба да биде на добро осветлено јавно место со многу луѓе наоколу.</p> <p>Помогнете им на вашите деца да разберат кои информации треба да се чуваат во тајност. Објаснете дека децата треба да објавуваат само информации за кои вие – и тие – сметаат дека се пригодни да ги видат други. Потсетете ги вашите деца дека кога поставиле информација онлајн, повеќе не можат да ја повлечат.</p> <p>Објаснете им на вашите деца дека фотографиите можат да откријат голем број лични податоци. На децата не треба да им се дозволи користење на веб камери или да поставуваат</p>
	21.	<p>Предупредете ги децата да не изразуваат емоции пред непознати</p>	

			<p>содржини без одобрение од родител, старател или одговорно возрасно лице. Укажете им на вашите деца да не поставуваат свои фотографии или фотографии на нивни пријатели со јасно препознатливи детали како што се улични знаци, регистарски таблички на автомобили или името на нивното училиште отпечатено на нивните блузи.</p> <p>Децата не треба да комуницираат со непознати директно онлајн. Објаснете им дека она што тие го пишуваат можат да го прочитаат сите што имаат пристап до истиот сајт и дека сторителите или насилниците често бараат деца кои пројавуваат интерес за склопување нови пријателства онлајн.</p>
Преглед на интернет сајтови за безбедно користење	22	Проверете ја страницата или профилот на вашето дете	Редовно проверувајте ја страницата на вашето дете. Пријавете се за да ја разгледате архивата на профилот на детето и доколку е потребно, сменете го начинот на разговор на вашето дете на ниво за кое сметате дека е соодветно. Добро изработените интернет сајтови ви даваат можност длабоко да навлезете во искуството на вашето дете. Доколку детето одбие да се придржува на правилата на сајтот, можете да размислите за склучување договор со сајтот со кој ќе побарате отстранување на страницата или профилот на вашето дете. Меѓу другото, тоа ќе ја засили вашата порака до детето за важноста на правилата и за последиците од нивното кршење.
	23.	Погрижете се децата да се придржуваат на старосните ограничувања	Ако децата се под возраста што се

	24.	на интернет сајтот Погрижете се децата да не користат целосни имиња	<p>препорачува на интернет сајтовите, не дозволувајте им да ги користат тие сајтови. Важно е да се запомни дека родителите не можат да се потпрат на провајдерот на услугите кога се работи за спречување на малолетни деца да се пријавуваат.</p> <p>Редовно зборувајте со вашите деца за тоа каде одат и со кога зборуваат додека се онлајн. Охрабрете ги вашите деца да ви кажат доколку наидат на нешто на Интернетот што ги вознемирува или ги застрашува. Потсетете ги вашите деца веднаш да запрат, што и да прават, кога ќе се почувствуваат непријатно или ќе се посомневаат. Погрижете се да разберат дека нема да се најдат во неволја ако ви обрнат внимание на нешто. За возврат, вие, како родител и возрасен, не треба прекумерно да реагирате кога вашето дете го споделува со вас неговото доживување. Останете смирени без оглед за што ви кажуваат, слушнете ги сите факти, а потоа реагирајте. Наградете го вашето дете за неговата доверба кон вас. Овозможете им на вашите деца да пријавуваат лица кои вршат злоупотреби.</p>
--	-----	--	--

Наставници ⁴⁸			
		Клучни области	Опис
Безбедност и сигурност	1.	Употребете целосен	Важно е дури и ако училиштата не дозволуваат користење на некаква

⁴⁸ BECTA (2008) Safeguarding children online. A guide for school leaders is available at: www.becta.org.uk/schools/safety

<p>како дел од стратегиите за детска заштита</p>	<p>2.</p>	<p>приод кон одговорноста за електронска безбедност.</p>	<p>технологија во училиштето, тие да ги научат учениците како да се однесуваат разумно и примерно при нејзиното користење и да ги едуцираат за ризиците.</p>
<p>Правила и политики</p>	<p>3.</p>	<p>Изградете прифатлива политика за користење (ППК)</p>	<p>Таа треба да содржи детали за начините на кои персоналот, учениците и сите корисници на мрежата (вклучувајќи ги и родителите) можат или не можат да ги користат подобностите на ИКТ.</p>
	<p>4.</p>	<p>Примероци за ППК можат да се најдат и онлајн и преку локаните власти</p>	<p>Важно е да се зацртаат такви правила кои ќе одговараат на специфичниот контекст на вашиот естаблишмент.</p>
	<p>5.</p>	<p>Поврзете ги ППК со други училишни политики</p>	<p>Тука треба да бидат опфатени политики како што е борбата против малтретирање и насока за заштита на авторското право од плагијати.</p>
	<p>6.</p>	<p>Единствен пункт за контакти</p>	<p>Назначете член од вишото раководство кој ќе биде одговорен самозаштитата да биде централна точка за контакти во врска со сите прашања од електронската безбедност.</p>
	<p>7.</p>	<p>Потреба за лидерство</p>	<p>Директорите на училиштата, поддржани од раководни лица, треба да го предводат спроведувањето во практика на</p>

Технолошки решенија	8.	Одржувајте ја свеста меѓу младите луѓе	договорените политики за електронска безбедност.
	9.	Еластичност во поддршката	Погрижете се младите луѓе за кои сте одговорни да бидат свесни за можните ризици и како да да применуваат безбедно, одговорно однесување, секаде и секогаш додека се онлајн. Дозволете им на младите луѓе да развиваат сопствени заштитни стратегии онаму каде што надгледувањето и технолошката заштита од страна возрасни лица не се достапни.
	10.	Охрабрете откривање на повреди и преземање одговорност	Помогнете им на младите луѓе да сфатат дека тие не се одговорни за дејствата што можат да ги преземат други врз нив, но дека постојат санкции што ќе ги преземе училиштето доколку се однесуваат непримерно додека се онлајн
	11.	Спроведување ревизија	
	12.	Едукација на наставниците за политиката за безбедност на Интернетот	Погрижете се технолошките мерки и решенија редовно да се проверуваат и ажурираат заради одржување на успешна програма за електронска безбедност
Политика за безбедност на Интернетот	13.	Подучете ги учениците	Едукација на наставниците за безбедноста на Интернетот за да им помогнат на децата да бидат безбедни на мрежата.

	14.	<p>никогаш да не даваат лични информации додека комуницираат со други.</p> <p>Барајте од учениците да пребаруваат само специфични информации</p> <p>Разгледајте ги или тестирајте ги веб сајтовите пред да им испратите линкови на учениците</p>	<p>Информирајте ги студентите дека личните информации (на пр., цело име, адреса, адреса на електронска пошта, број на телефон, училиште, итн.) не треба никогаш да им се даваат на непознати лица со кои комуницираат онлајн</p> <p>Барајте од учениците да пребаруваат специфични информации, наместо случајно „сурфање“ по Интернетот и да ги запишуваат, во библиографски формат, УРЛ на сајтовите што ги користат.</p> <p>Погрижете се лично да го посетите сајтот што им го препорачувате на учениците и да го разгледате. Исто така, добра идеја е однапред да се обележат веб сајтовите пред да се упатат учениците да ги посетат УРЛ.</p>
--	-----	--	---